

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

ЗАЙЦЕВА ОКСАНА СЕРГІЇВНА

**ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр

Науковий керівник

_____ Ю.А. Бондаренко

Доктор педагогічних наук, професор
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець

_____ О.С. Зайцева

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІЧНА ПРОСВІТА БАТЬКІВ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	7
1.1. Сутність, чинники та принципи педагогічної просвіти.....	7
1.2. Особливості педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти.....	14
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	25
2.1. Методика організації констатувального експерименту.....	25
2.2. Результати констатувального експерименту.....	29
Висновки до другого розділу.....	42
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ПО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	43
3.1. Форми і методи роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами	43
3.2. Результати формувального експерименту.....	59
Висновки до третього розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку освіти однією з важливих і актуальних проблем є педагогічна просвіта батьків. Успішне вирішення завдань виховання можливе лише за умови тісної взаємодії сім'ї і школи. У сім'ї відбувається первинна соціалізація дитини, засвоюються загальнолюдські норми, цінності. У процесі взаємодії з іншими людьми формуються перші уявлення про світ: довіра і страх, впевненість і боязкість, спокій і тривога, сердечність і теплота в спілкуванні на противагу відчуженню і холодності. Вони проявляються і закріплюються у дитини задовго до вступу до освітнього закладу.

В даний час ситуація з вихованням та освітою в родині недостатньо успішна: матеріальне становище людей погіршилося. У більшості сімей загублені традиції, сімейний час поглинає телевізор, комп'ютер, телефон. Багато батьків поглинули у свою кар'єру, матеріальний комфорт, у зв'язку з чим установити повноцінну взаємодію з ними дуже часто видається неможливим. Адже, загальновідомо, що саме батьки є першими вихователями та вчителями, і мають найсильніший вплив на дітей і тому педагогічну просвіту треба починати з них. Відповідно постає гостра проблема педагогічної просвіти. Загальноосвітній заклад у цьому аспекті заповнили протиріччя: педагоги скаржаться на відсутність інтересу у батьків до освіти дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП), часом неправильне виховання, відсутність моральних цінностей, пасивність, а батьки, в свою чергу, незадоволені надмірними навантаженнями на дітей з ООП, байдужістю педагога до їх дітей, небажанням зрозуміти дітей класу, взаємовідносинами в дитячому колективі.

У спеціальній педагогіці цій проблемі присвячені праці І. Єременка, С. Миронової, В. Синьова, Л. Прядко, О. Усанової, С. Шаховської та ін. Не дивлячись на такий доробок питання залишається актуальним, бо змінюються часи та підходи до проблеми виховання і виживання. Зараз

особливо складно вижити не тільки дітям з ООП та їх батькам, а також усім. Вивчення проблеми педагогічної просвіти у наш час у значній мірі допоможе покращити соціальну ситуацію в родині та закладі. З огляду на це темою роботи є **«Організація педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти».**

Зв'язок роботи з науковою темою кафедри. Дослідження виконано в межах наукової теми лабораторії корекційно-реабілітаційних технологій кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка: «Методологія та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю» (державний реєстраційний номер 0116 U 000895)

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальній педагогіці проблемі сімейного виховання присвячені праці (П. Каптерева, С. Лесгафта, В. Ліщук, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Цибрикової, К. Ушинського, та ін.), проблема педагогічної взаємодії розкрита у науковій спадщині (Г. Балл, Л. Гурнік, А. Кузьминського, та ін.), різноманітні аспекти педагогічної просвіти розглядались у роботах науковців (Т. Довженко, Т. Цуркан, О. Грицикової, Н. Кондрацької, Ю. Паскевської, та ін.); у спеціальній педагогіці проблема знайшла своє відображення у працях (С. Миронової, М. Кота, О. Защириной, О. Мастюкової, Л. Прядко, В. Синьова, Л. Шаховської, та ін.).

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати, та експериментально перевірити ефективність організації педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність, чинники та принципи педагогічної просвіти.
2. Описати особливості педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти.
3. Здійснити діагностику стану педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти.

4. Розробити форми та методи організації педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти та перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження - педагогічна просвіта батьків дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження - організація педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, вивчення досвіду роботи закладу загальної середньої освіти, з'ясування стану вивчення проблеми у літературі і освітянській практиці); емпіричні (спостереження за сім'ями батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, анкетування, бесіда, психолого-педагогічний експеримент (констатувальний) і формувальний) та методи математичної статистики.

Елементи наукової новизни одержаних результатів полягає в тому, що *дістало* подальшого розвитку проблема організації педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти; окреслено форми та засоби організації педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання форм та методів педагогічної просвіти педагогами та асистентами педагогів закладів загальної середньої освіти, які дозволять удосконалити організацію організації педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювались на V Міжнародній заочній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» на базі Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (23 березня 2020 року, м. Суми), V

Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» 25 листопада 2020 року, м. Суми. Результати дослідження висвітлені у 2-х одноосібних публікаціях.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (84) і додатку. Основний зміст дипломної роботи викладено на 75 сторінках. Загальний обсяг дипломної роботи – 80 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ПЕДАГОГІЧНА ПРОСВІТА БАТЬКІВ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Сутність, чинники та принципи педагогічної просвіти

Сім'я – це джерело формування моральної культури дитини, її соціальних установок. У зв'язку з цим, у процесі педагогічної просвіти батьків повинні вирішуватися завдання, що сприяють оптимізації процесу сімейного виховання, згуртуванню дітей і батьків, установлення тісної співпраці закладу й сім'ї. Батьки повинні навчитися ставитися до дитини, як до рівноправної вільної особистості. Розуміти, що неприпустимо порівнювати її з іншими дітьми, а лише з власними успіхами та просуванням; бачити і помічати сильні та слабкі сторони дитини й враховувати їх у вирішенні завдань виховання. Для цього батьки повинні проявляти щиру зацікавленість у діях дитини і бути готовим до її емоційної підтримки. Сім'я є головною цінністю, що визнається суспільством завжди. Вона ніколи не втратить своєї значущості та необхідності, її не зможе замінити жоден соціальний інститут, яким би досконалим він не був [44].

На даному етапі розвитку освіти досить добре представлена теоретична складова педагогічної просвіти. Доробки, які зробили видатні педагоги минулого, є неоціненним. На кожному історичному етапі розвитку суспільства сімейна педагогіка удосконалювалася, вбираючи в себе все найкраще з нового, але в той же час залишаючи весь кращий досвід минулого. Даний досвід добре представлений в працях Е. Аркіна, П. Лесгафта, П. Каптерева, А. Макаренка, М. Цебрикової, В. Сухомлинського та ін. [4; 43; 27; 45; 63; 67].

Оскільки поняття «сімейне виховання» було введено в обіг раніше, то зупинимося на основних класичних наукових доробках у напрямку сімейного виховання, а потім перейдемо до педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.

У своїй теорії сімейного виховання П. Лесгафт висуває істотні вимоги, яке необхідно виконати вихователю, вчителю і батьками, які займаються вихованням, і спрямовують розвиток дитини. До цього учений відносить розуміння дитини, її психічних та індивідуальних властивостей. Не знаючи умов психічного розвитку дитини, вихователь може щохвилини стати в глухий кут перед проявом тієї чи іншої риси характеру вихованця, не зможе знайти основної причини даного вчинку і залишить поза увагою тісний зв'язок індивідуальних особливостей дитини з її шкільними умовами і сімейною дисципліною [43].

Важливо, щоб кожен педагог розумівся на вимогах, які ставлять до дитини в стінах школи, і суворо стежити за тим впливом, яке має на дитину заклад.

Дуже часто виховання (і в родині і в закладі) найчастіше зводиться до того, що дитину потрібно вчити. Трактуючи поняття «учити» часто його розуміють як: притягнути, покарати, залякати. Щоб уникнути цього треба вчасно здійснювати педагогічну просвіту. Як свідчать наші бесіди з батьками інколи ми чуємо таке пояснення сімейного виховання від самих батьків: «Мене били і я буду бити».

Учений П. Лесгафт говорив про нерозсудливий вплив на дитину батьків і вихователів, які абсолютно не розуміють проблему: чому саме слід застосовувати до неї ті чи інші виховні заходи? Подібне несвідоме керівництво особистістю дитини ніколи не проходить без психічних травм і впливає потім на подальшу долю дитини. [43, с. 274-275]

Педагог П. Каптерев у своїй науковій роботі «Про сімейне виховання і навчання» дає відповіді на дуже актуальні в наші дні питання: «Яким чином слід навчати маленьких дітей в сім'ї до їх вступу до навчання до закладу? Це дослідження має чисто практичний прикладний характер і розкриває конкретні принципи навчання, які слід використовувати батькам. Разом з тим, і тут дослідник не дає практичних рецептів, а лише визначає найбільш важливі шляхи вирішення проблеми [27].

В основу концепції сімейного навчання, запропонованої П. Каптеревим, покладено розуміння сутності дитини як біосоціального індивідуума і особливостей її психічного розвитку. Саме такий підхід, на думку вченого, дозволяє правильно визначити напрями навчання спочатку в родині, а потім у закладі. Кожна дитина взагалі, та дитина з ООП зокрема, розвивається за цілком певними законами, хоча індивідуальні особливості завжди є присутніми.

Багато з положень П. Каптерева у сімейному вихованні не втратили чинності і в наші дні. Наприклад, коли обсяг інформації, що «лягає» на дитину, дуже зріс в порівнянні з кінцем ХІХ століття. Сьогодні особливо важливо навчити дитину. У цьому навчанні головним є, не так зване запам'ятовування, а вміння оцінити, зрозуміти, усвідомити, відокремити суттєве від несуттєвого. Сучасні застереження автора щодо «навчання з пелюшок», в тому числі й іноземних мов, про спроби збільшити навчальне навантаження без урахування психолого-вікових особливостей дитини підтвердилися у ХХІ столітті.

Вітчизняний педагог А. Макаренко, особливе місце відводив сімейному вихованні. При цьому сім'ю він розглядав як колектив, де не повинно бути місця сваволі батьків, особливо батька, як це було раніше. Заперечуючи авторитарність сімейного виховання, А. Макаренко обґрунтовує значення істинного авторитету батьків, характеризує його помилкові різновиди, які виявилися надзвичайно живучі і побутують в деяких сім'ях і в наш час. [47].

В основі сімейного виховання, за М. Цебриковою, повинен лежати «людяний» підхід»[75], що передбачає погляд на дитину як на особистість, а не на безправну істоту.

Аналізуючи вплив соціального середовища на формування особистості, М. Цебрикова відзначала, що сім'я є провідним чинником виховання і розвитку особистості дитини, від якого багато в чому залежить подальша

доля людини. Соціальне середовище сприяє реалізації даної програми. Часто доводиться чути скарги батьків особливих дітей на те, що вони не мають змоги створити для дитини здорове середовище. Це дійсно часто так і буває, але в їх можливостях нейтралізувати шкідливий вплив середовища і оточення людьми гідними для наслідування. Якщо в родині нормальні відносини між батьками і дітьми, якщо батьки намагаються зрозуміти світ дитячої душі і умови, при яких можна впливати на неї, то у них усе вийде.

Дослідниця констатує, що найбільше затьмарює життя дітей протиріччя та сварки між батьками, їх невихованість, грубість, постійна атмосфера невдоволення, похмурі обличчя і т.д. Все це ранить дитячу душу, залишає на ній потворні моральні рани.

Інші помилки сімейного виховання педагог-мислитель бачила «в безмежній любові батьків до дітей, які живуть тільки для них» [75, с. 58], позбавляють дітей самостійності, «оберігають від іншого впливу, ставлячи себе на п'єдестал незаперечного авторитету», роблять з дітей кумирів, які виростають егоїстами.

Отже, в педагогічній спадщині М. Цебрикової ми виявляємо ті істини, які допомагають знайти вихід з духовної кризи сім'ї: уклад життя дитини в можливостях сім'ї. Сім'я може опустити дитину на кілька щаблів униз до ідеалів минулого.

В основі сімейного виховання, дослідник А. Аркін зазначає особистісний підхід. Він писав, що лікар у своїй діяльності керується основним правилом медицини: лікують не хворобу, а хворого. Однією тією ж хворобою кожен хворіє по-своєму, і кожен хворий потребує особливих засобів і методів лікування. Ще в більшій мірі цим правилом повинні керуватися вихователі та батьки. Дослідник зазначає, що «треба виховувати не поведінку або характер ізольовано, а поведінку і характер даної дитини, у якого є свої особливості, свої умови життя, свій минулий досвід, який наклав певний відбиток на її розвиток» [4, с. 80].

Для успіху в сімейному вихованні необхідно повсякденне, систематичне і цілеспрямоване спілкування батьків з дітьми. І тут Е. Аркін загострює увагу батьків на тому, що у вихованні необхідно почуття міри. З одного боку, любов, ласка, привітне ставлення так само необхідні для фізичного і духовного розвитку дитини, як сонячне світло та чисте повітря. З іншого боку, надмірна увага, деформує особистість дитини, формує з неї безпорадного члена суспільства [4, с. 82].

Дитина сама по собі не готується до майбутнього життя, а живе сьогоднішнім. При цьому дитина є активною істотою, і свою активність вона проявляє в дії та діяльності. Саме організація життєдіяльності дитини в сім'ї розглядається науковцем Е. Аркіним як основа системи сімейного виховання.

Велике значення для теорії та практики сімейної педагогіки мають сформульовані вченим завдання виховання, а також їх аналіз. Учений закликав батьків усвідомлювати свою відповідальність перед людством, а також перед самими дітьми за їх долю. Для цього вони повинні знайомитися з ідеями видатних педагогів, передовим досвідом, обмінюватися кращим сімейним досвідом по вихованню людяності та толерантності.

Суспільство давно прийшло до розуміння необхідності спеціальної підготовки батьків до виховання дітей, бо про це є записи в деяких священних книгах. Ця проблема висвітлена в працях великих педагогів і мислителів: І. Беха, Т. Довженко, А. Макаренка, І. Песталоцці, Ж. Руссо, К. Ушинського, Т. Цуркан, В. Сухомлинського, та ін. [10; 23; 45; 77; 62].

Вище було розглянуто сімейне виховання в плані свого історичного розвитку.

Видатні представники педагогічної науки розробляли дане питання відповідно до свого часу. Але вони сходилися в одному: сімейне виховання – це фундамент, на якому будується сам процес розвитку дитини, його входження в суспільство, прийняття цього світу. Саме від сім'ї залежить те, як дитина буде сприймати цей світ.

Дослідники Ю. Паскевська та Д. Щербина розглядають педагогічну просвіту батьків як організований процес, що надає батькам особливі можливості у виборі і створенні умов виховання дитини в сім'ї та підготовки її до навчання у закладі загальної середньої освіти; це фактор і спосіб здійснення педагогічної допомоги родині, при якому батьки оволодівають ефективними знаннями і вміннями вирішення психолого-педагогічних і соціокультурних проблем виховання дитини; це процес усвідомлення і визначення цілей, можливостей і способів досягнення бажаних результатів при підготовці дітей до школи, що реалізується у співпраці педагогів, батьків і дітей. [55, с. 11].

Дослідниця Т. Цуркан визначає такі принципи педагогічної просвіти батьків:

1. Гуманістичний характер взаємин педагога і батьків, батьків і дитини.
2. Всі учасники є рівноправними суб'єктами спільної діяльності, яка базується на взаємодопомозі, повазі, співпраці, толерантності, любові.
3. Індивідуальний підхід. Просвіта повинна організовуватись з урахуванням морально-психологічного клімату сім'ї та конкретної соціальної ситуації.
4. Принцип диференціації педагогічної просвіти. Є різні типи сімей, а також різні батьки, що мають різний темперамент, здібності та можливості засвоєння матеріалу. У зв'язку з цим, кожен педагог повинен диференціювати форми і методи роботи з сім'ями.
5. Принцип співтворчості педагога і батьків. Важливо, щоб процес формування власної концепції сім'ї відбувався за активної допомоги та підтримки педагога [76, с. 112].

Просвітництво, на відміну від підтримки і консультування, відноситься до колективних методів співпраці з батьками. Тому потрібно уважно ставитися до формування вчительської спільноти, яка братиме участь у

просвітницькій діяльності. Вчителі мають розробити орієнтовну стратегію психолого-педагогічної освіти і просвіти батьків. Слід урахувати й те, що батьки відчують потребу в самоосвіті й саморозвитку у сфері виховання дітей [15].

Дослідниця А.С. Удалова, пропонує такі основні принципи педагогічної просвіти батьків:

1. Гуманістичний характер взаємозв'язку педагога, дитини та батька: всі учасники є активними членами спільної діяльності.
2. Максимальний погляд на індивідуальні особливості людей допоможе краще організувати педагогічну просвіту відносно проблем.
3. Просвіта будується, згідно логіки розвитку особистості дитини: вона повинна носити актуальний і профілактичний характер.
4. Принцип індивідуальної траєкторії дітей в оволодінні навчальним матеріалом. Усі батьки мають різний темперамент, характер, різну здатність засвоювати знання.
5. Принцип поєднання репродуктивного та творчого аспектів. Мета діяльності педагогів полягає не в тому, щоб батьки освоїли абстрактні знання, а побудували власну сімейну концепцію виховання, приймаючи свою ситуацію та індивідуальність своєї дитини.
6. Участь всього педагогічного колективу закладу освіти в просвіті батьків [69, с. 36].

В основу створення сучасних освітніх програм для батьків можуть бути покладені такі принципи сімейного виховання:

1. Принцип пріоритетності впливу сімейних відносин, сімейного виховання на становлення особистості дитини.
2. Принцип значущості сімейних відносин як провідного компонента виховного потенціалу сім'ї.
3. Принцип єдності і несутеречливості впливу сім'ї та освітнього закладу у вихованні дитини.

4. Принцип цілісного розвитку дитини, що передбачає відображення різноманіття впливу сім'ї на формування особистості дитини.

5. Метою навчання батьків є формування адекватної батьківської позиції, яка виступає психологічною і виховною спрямованістю батьків та заснована на адекватній оцінці дитини.

Щоб ефективно здійснювати просвітницьку роботу, педагогам закладу загальної середньої освіти необхідно врахувати такі основні чинники:

- 1) місце проживання сім'ї (місто, село), зайнятість батьків (працюючі, безробітні);
- 2) матеріальне становище сім'ї (забезпечена, малозабезпечена) та побутові умови тощо;
- 3) структуру сім'ї (кількість дітей, повна чи неповна сім'я), вік, освіта батьків тощо;
- 4) світоглядні позиції, ставлення до школи суспільства, загальну та професійну культуру батьків;
- 5) сімейні традиції, культуру сімейних стосунків та побуту.

Таким чином, у сучасних умовах поняття «просвіта батьків» трактується як постійний процес саморозвитку батьків з особливими освітніми потребами, заснований на свідомому їх прагненні до вдосконалення своєї особистості та формування повноцінної особистості власних дітей.

1.2. Особливості педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти

Педагогічна просвіта є однією з традиційних форм взаємодії педагогів, закладів освіти і батьків. Вона завжди спрямована на вільний розвиток свідомості батьків, способи передачі їм педагогічних і психологічних знань.

Характерною особливістю педагогічної просвіти є не тільки її зміст, але й методи та форми якими вона здійснюється. Сучасні заклади освіти досить часто використовують термін «інформування батьків», метою якого є надання певних знань про особливості становлення особистості дитини. Педагогічна просвіта ж передбачає обов'язково наявність зворотного зв'язку, з'ясування позиції суб'єктів [75].

Сім'я сьогодні займає одне з перших місць серед сучасних соціальних інститутів. Надзвичайний її вплив на дитину закладає фундамент майбутнього суспільного життя дитини. Сучасна сім'я не може виховувати дитину ізольовано від інших виховних інститутів: дитина ходить до закладу дошкільної освіти, потім до закладу загальної середньої освіти, відвідує заклади позашкільної освіти. Це дає можливість дитині розвиватися гармонійно та всебічно. Для того, щоб дитина стала справжнім громадянином своєї країни і жителем планети, вона повинна отримати правильне стартове виховання, яке не можливе без правильного виховання у сім'ї [61].

При всій універсальності та незамінності сімейного виховання воно не забезпечує усієї повноти умов для гармонійного та різнобічного розвитку особистості. Сім'я є джерелом і опосередкованою ланкою передачі дитині соціально-історичного досвіду, і, перш за все, досвіду емоційних і ділових взаємин між людьми. З огляду на це, можна з повним правом вважати, що сім'я була, є, і буде найважливішим інститутом виховання, соціалізації дитини.

Якщо ми говоримо про сім'ю дитини з особливими освітніми потребами, то тут виникає дуже складна ситуація. Оскільки батьки такої дитини є дуже глибоко травмованими особистостями, які живуть у постійній тривозі за дитину, то тут без правильної педагогічної просвіти взагалі дуже складно допомогти дитині з особливими освітніми потребами соціалізуватись у дуже швидкозмінному світі. У зв'язку з цим питання

педагогічної просвіти батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами на часі [78].

Поява дитини з особливими освітніми потребами змінює життя класу взагалі, та діяльності класного керівника зокрема. Значне місце в системі роботи класного керівника з батьками учнів, які мають особливі освітні потреби, відводиться педагогічній просвіті. Накопичення психолого-педагогічних знань батьків має бути тісно пов'язане з розвитком їх педагогічного мислення, практичних умінь і навичок в галузі виховання. Необхідно, щоб інформація носила попереджувальний характер, була б заснована на практичній доцільності, демонструвала досвід, конкретні факти. Це обумовлює відбір змісту, а також форм організації педагогічної освіти.

Педагогічна просвіта – одна з традиційних форм взаємодії педагогів, закладів освіти та батьків. Педагогічна просвіта завжди спрямована на вільний розвиток особистості батьків, передачі їм як педагогічних знань, так і багатого позитивного досвіду гуманних відносин [72, с. 54].

Найважливішим аспектом педагогічної просвіти сім'ї є підвищення педагогічної культури батьків. У вихованні дітей багато що залежить і від сім'ї, від рівня педагогічної просвіти батьків, а не тільки від закладу і професіоналізму педагогів. З огляду на це педагогічна освіта батьків є невід'ємним елементом взаємодії закладу загальної середньої освіти та сім'ї.

З поняттям «педагогічна просвіта батьків» дуже тісно пов'язане поняття «педагогічна культура батьків».

Педагогічна культура є компонентом загальної культури батьків, у якому знаходить своє відображення досвід, накопичений попередніми поколіннями, що безперервно збагачується. Від її рівня залежить успішність і результативність домашнього виховання дітей.

Педагогічна культура є багатоаспектним феноменом. Сфери її впливу дуже важко переоцінити: розуміння й усвідомлення відповідальності за виховання дітей; знання про розвиток та корекцію, виховання, навчання

дітей; практичні вміння організації життя і діяльності дітей в сім'ї, здійснення виховної діяльності [74].

Педагогічна культура сім'ї включає наступні аспекти:

- 1) інтелектуальність (включає педагогічні знання, пізнавальні інтереси і активність, прагнення до поглиблення знань і самовдосконалення);
- 2) інтелігентність (являє собою моральні установки та ідеали особистості);
- 3) педагогічна ерудиція (виражає педагогічну досвідченість і, вміння трансформувати соціальні вимоги в педагогічні завдання, приймати продуктивні рішення в конкретних педагогічних ситуаціях, передбачити, яким буде остаточний результат процесу розвитку, яка буде ... «зріла особистість» (Л. Виготський);
- 4) якості особистості (ставлення до суспільства, до інших людей, до себе);
- 5) педагогічні вміння (проектування та організація виховного процесу, стимулювання діяльності).

Цілеспрямована робота по підвищенню педагогічної культури батьків створює основу плідної співпраці педагогів і сім'ї у вихованні дітей, сприяє створенню позитивного соціального середовища.

Досвід сімейного виховання свідчить, що більшість батьків є педагогічно і психологічно безпорадними як в налагодженні своїх сімейних стосунків, в особистому житті, так і у вихованні дітей. У зв'язку з цим педагогічна культура і цілеспрямована педагогічна просвіта батьків дітей з ООП буде сприяти наступному:

- формуванні впевненості у власних силах і можливостях як вихователя та наставника;
- нормалізації власного особистого життя;

- покращенню виховання дітей з ООП за допомогою мінімізації їх негативних агресивних проявів;
- зниженні та упередженні негативних проявів безпосередньо в сім'ї.

Серед основних типів двосторонньої взаємодії вчителів з батьками виокремлюються наступні: електронна пошта, телефонні бесіди, залишення повідомлень, групові візити та подорожі, відвідування дітей вдома. Важливо зазначити, що для успішності просвіти батьків вчитель сам повинен не тільки володіти багажем знань про особливості сімейного виховання, а й вміти донести ці знання в доступній, делікатній формі, враховуючи при цьому налаштування і позицію батьків.

На превеликий жал, у сучасному суспільстві не має єдиної концепції сімейного виховання. З огляду на це, завдання педагога – спонукати батьків до формування власної концепції виховання дитини з ООП у родині, а не наслідування чужої. Саме рефлексія взаємостосунків в сім'ї допоможе батькам у вихованні дитини.

Просвіта батьків передбачає не лише передачу знань, а й формування педагогічних компетентностей[75].

Специфіка взаємодії вчителя та батьків при організації педагогічної просвіти полягає і в тому, що обидва суб'єкти процесу рівноправно впливають на дитину, але батьки в даному випадку виступають в ролі учнів, адже на них здійснюється цілеспрямований вплив, вони є менш компетентними в питаннях педагогічної діяльності.

Методи роботи з батьками можна представити у вигляді блоків (А. Бодальов, В. Столін, 1989) [11, с. 208].

Блоки та їх функції у роботі з батьками

Блоки	Функції
Діагностичний блок.	Визначає чи може педагог сам надати ефективну допомогу в даному конкретному випадку, хто, перш за все, є об'єктом допомоги та предметом впливу: дитина, її батьки, сім'я.
Установчий блок.	Включає в себе налаштування на створення особливої установки на роботу всіх учасників.
Корекційний блок.	Основне завдання корекції сімейних стосунків та сімейного виховання полягає в розширенні знань та уявлень батьків про основні закономірності розвитку дитини, специфіки пубертату, психологію сімейних стосунків, особливості виховання.
Варіативний блок	Передбачає створення умов для педагогічної просвіти батьків відповідно до їх запитів та інтересів. У цьому блоці головним є вибір змісту освіти самими батьками.
Блок самоосвіти	Має на увазі підвищення рівня батьківської культури. Визначається батьками особисто на основі діагностики батьківської культури і фіксується в портфоліо сім'ї.
Рефлексивний блок	Підведення підсумків. Ефективність корекції оцінюється за суб'єктивними параметрами, які узагальнюються зі звітів батьків про поведінку дітей на початку занять і після закінчення корекції.

Підвищення рівня педагогічної освіти батьків, на думку Є. Головневої, може проводитися засобами колективних форм роботи (бесід, лекцій, практикумів, диспутів, конференцій) і індивідуальних (індивідуальні бесіди, консультації) [15, с. 25].

Важливо зазначити, що для якісної просвіти батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами педагог сам повинен не лише володіти відповідним запасом знань про особливості сімейного виховання у конкретній родині, але й уміти донести ці знання в доступній, делікатній формі, враховуючи при цьому настрій і позицію батьків.

Від того, яку просвіту буде здійснювати педагог залежить майбутнє дитини. У цьому випадку не буде другорядних моментів. Важливим буде все: слово вчителя, тон педагога, обставини. Саме від цих банальних, на перший погляд речей, залежатиме кінцевий результат. Вчасно і правильно сказане слово, бажання і вміння допомогти батькам повірити у власні сили, підтримати у важку хвилину, дати ділову пораду, іноді набагато більше зближують вчителя з сім'єю і зміцнюють його авторитет, ніж прочитана лекція або кваліфікована консультація.

Налагодження з батьками доброзичливих контактів відбувається краще, якщо вчитель будує спілкування цілеспрямовано, з огляду на ситуацію, заздалегідь продумує не тільки зміст бесіди, але її хід, можливі варіації та несподівані повороти [70, с. 254].

Кожна родина виховує своїх дітей так, як вона вважає за потрібне, виходячи зі своїх знань, умінь, почуттів і переконань. Сторонньому, навіть вчителю, який зазвичай близький до батьків, важко протистояти цьому. Та й чи потрібно? Нехай кожна сім'я виховує дітей як хоче! Але вона неодмінно повинна хотіти і вміти виховувати їх так, як того вимагає програма виховання підростаючого покоління, як рекомендує педагогіка.

Дефіцит спілкування в сім'ї призводить до незрілості емоційно-вольової сфери дитини, до відставання в розвитку та в інтелектуальній діяльності. Іноді при вивченні сімей та сімейних відносин виявляються

ізоляція дитини, ігнорування її інтересів та потреб, відчуження, виражене домінування батьків або, навпаки, дитини. У такому разі дитина перетворюється на деспота і тирана в сім'ї. Гіпоопіка чи гіперопіка, суперництво між дітьми, дітьми та дорослими, які призводять до дитячо-батьківських конфліктів, агресії всередині сім'ї, тривоги, страхів. Надмірний батьківський контроль пригнічує активність і самостійність дитини, виробляє і закріплює у неї інфантильну систему поведінки. Надмірні прояви батьківської любові можуть нанести дитині не меншої шкоди, ніж байдужість до неї дорослих.

Спостереження та інші спеціальні дослідження виявляють спотворене сімейне виховання, різні емоційні реакції батьків на відхилення в розвитку дітей, їх труднощі. Сім'я не завжди може правильно розуміти своєрідність особистості дитини, неадекватно розцінювати її психічні можливості, завищувати або занижувати їх. У деяких батьків зазначається негативне ставлення до рекомендованих оздоровчо-виховних заходів впливу, невіра в успіх роботи з дитиною, сумніви в доцільності щось змінити і взагалі перспектив корекційної роботи [47].

Правильне спілкування педагога чинить психотерапевтичний вплив на сім'ю. У спілкуванні з батьками слід уникати повчального тону, повчальних зауважень. Це дратує батьків, чинить натиск, як їм здається, в їх особисті справи. У роботі з батьками потрібно враховувати, що більшість з них знають про свої обов'язки, прагнуть їх виконати, але не завжди вміють зробити це правильно. Обов'язок педагога – допомогти їм у цьому.

Найважливішим аспектом педагогічної просвіти сім'ї є підвищення педагогічної культури батьків. З причини того, що у вихованні дітей багато що залежить і від сім'ї, від рівня педагогічної освіченості батьків. Отже, педагогічна культура – це компонент загальної культури людини, в якому знаходиться відображення накопичений попередніми поколіннями і безперервно збагачується досвід виховання дітей у сім'ї.

Любов і повагу батьків учитель завойовує, перш за все, сумлінною працею, чуйним ставленням до учнів. Без цього не можна розраховувати на співпрацю [59, с. 31-48]

Вдумливий і серйозний педагог завжди знайде шлях до зближення і встановлення з батьками контактів, необхідних для вироблення загальних підходів впливу на дитину. Але, обдумуючи шляхи і форми спілкування з сім'ями своїх учнів, педагог повинен пам'ятати про те, що ні в якому разі не можна йти на поводу у батьків. Не треба боятися робити в потрібних випадках зауваження. Потрібно категорично пред'являти ті чи інші вимоги, домагатися виконання даних закладом загальної середньої освіти рекомендацій щодо виховання дитини.

Отже, педагогічна просвіта батьків, які виховують особливих дітей вимагає від педагога певних компетенцій:

- 1) добре бачити життєву перспективу розвитку кожної дитини з особливими освітніми потребами і допомогти родині визначити шляхи її здійснення;
- 2) встановити добрі взаємини з сім'єю учня та вміти підтримувати ділові контакти з батьками з урахуванням їх віку та індивідуальних відмінностей;
- 3) враховувати конкретні умови життя кожної родини, допомогти батькам вибрати правильні шляхи і засоби для досягнення поставленої мети;
- 4) спланувати роботу з батьками учнів та скласти план роботи з сім'єю на основі вивчення рівня вихованості учнів свого класу;
- 5) бачити в батьках своїх помічників, вміти мобілізувати їх на допомогу в закладі;
- 6) підтримувати авторитет батьків в сім'ї, надавати їй допомогу в духовному збагаченні і зміцненні її моральних засад, в ефективному впливі батьків на дітей;
- 7) підготувати і провести батьківські збори [68, с.34].

Успіх в роботі вчителя з сім'єю дитини з особливими освітніми потребами буде тоді, коли відносини з батьками будуть будуватися на високій повазі до інтересів сім'ї, до батьківського авторитету, до духовного збагачення сім'ї. Варто пам'ятати, що педагогічна просвіта батьків відбувається упродовж життя людини. Будучи процесом складним и тривалим, вона має декілька етапів:

- 1) латентний, прихований (дитина акумулює в собі стосунки, прийоми, способи, якими її виховують, а потім, у дорослому житті, їх відтворює);
- 2) традиційний (прийняття себе в цій культурі, пряме навчання або навчання традиційними способами);
- 3) ситуативний (пов'язана з передачею батькам необхідних знань, що здійснюється часто за допомогою нарад та консультацій зі знайомими, рідними, лікарями, психологами и педагогами);
- 4) рефлексію (забезпечує аналіз багатовимірних процесів життєвої реальності, висновків зроблених батьками).

Педагогічна взаємодія школи і сім'ї полягає у створенні сприятливих умов для особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, організації активного життя людини, яка веде гідне життя. Основне завдання педагога в організації взаємодії з батьками полягає в активізації педагогічної, виховної діяльності сім'ї, надання їй цілеспрямованого, суспільно значимого характеру.

Головне завдання педагогічної просвіти батьків дітей з ООП – сформулювати повне уявлення про функції і зміст діяльності один одного. Щоб і батьки і заклад загальної середньої освіти могли розуміти один одного і уявляти виховні можливості, вміли встановлювати реальні дії взаємодопомоги, повністю усвідомлювали навіщо це робиться, чітко уявляли ті проблеми, які ставить перед ними життя.

Висновки до першого розділу

Сімейне виховання є невід'ємною частиною національної системи освіти і виховання. Його дієвість залежить від рівня педагогічної культури батьків, під якою розуміється педагогічна підготовленість і зрілість їх як вихователів, яка дає реальні позитивні результати в сімейному і громадському вихованні дітей.

Доведено, що у сучасних умовах поняття «просвіта батьків» трактується як постійний процес саморозвитку батьків дітей з особливими освітніми потребами, заснований на свідомому їх прагненні до вдосконалення своєї особистості та формуванні повноцінної особистості власних дітей.

Визначено, що найважливішим аспектом педагогічної просвіти сім'ї є підвищення педагогічної культури батьків. У вихованні дітей багато що залежить і від сім'ї, від рівня педагогічної просвіти батьків, а не тільки від закладу і професіоналізму педагогів. З огляду на це, педагогічна освіта батьків є невід'ємним елементом взаємодії закладу загальної середньої освіти та сім'ї.

Висвітлено, що педагогічна просвіта батьків, які виховують особливих дітей вимагає від педагога певних компетенцій: добре бачити життєву перспективу розвитку кожної дитини з особливими освітніми потребами і допомогти родині визначити шляхи її здійснення; встановити позитивні, соціально прийнятні добрі взаємини з сім'єю учня та вміти підтримувати ділові контакти з батьками з урахуванням їх віку та індивідуальних відмінностей; враховувати конкретні умови життя кожної родини, допомогти батькам обрати правильні шляхи і засоби для досягнення поставленої мети; вміти планувати роботу з батьками учнів та скласти план роботи з сім'єю на основі вивчення рівня вихованості учнів свого класу та потенційних можливостей дітей з ООП; бачити в батьках своїх помічників, радників,

вміти мобілізувати їх на допомогу в закладі; підтримувати авторитет батьків в сім'ї, надавати їм допомогу в духовному збагаченні.

РОЗДІЛ 2.

ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Методика організації констатувального експерименту

Стрімка зміна сучасної освіти призводить до непорозуміння між закладом і сім'єю. Для вирішення цієї невідповідності педагогу необхідно зробити освітній процес максимально відкритим, інформованим і доступним для батьків.

Скоординувати зусилля школи і сім'ї означає усунути протиріччя, та створити однорідне виховне і розвиваюче середовище. Педагогічна просвіта сім'ї і закладу ґрунтується на формуванні партнерської атмосфери між усіма учасниками педагогічного процесу [52].

Освіта і просвіта батьків має надзвичайно важливе значення у контексті педагогізації суспільства в цілому й родин – зокрема. Педагогічну просвіту батьків і членів родин доцільно здійснювати у напрямках психолого-педагогічна освіти (просвіти) батьків та включення батьків до виховної роботи з дітьми.

Загальним завданням педагогічної просвіти є забезпечення якісної освіти, професійної орієнтації дітей, виховання моральності і культури поведінки.

Педагогічна просвіта покликана вирішувати спільні сімейно-педагогічні завдання:

- 1) формування у батьків правильних уявлень про свою роль у вихованні дитини,
- 2) необхідність участі в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти,
- 3) формування психолого-педагогічної культури батьків;

- 4) формування у педагогів розуміння значущості співпраці з сім'єю, своєї ролі в формуванні гуманних відносин між батьками і дітьми,
- 5) здійснення педагогами способів вивчення сім'ї, діалогових і співробітницьких форм взаємодії з батьками, форм організації спільної діяльності батьків і дітей [5, с.130].

Сімейне виховання і виховання у закладі є невід'ємними складовими формування повноцінного громадянина. Педагоги і батьки виховують одних і тих же дітей, мають спільні цілі та завдання виховання. Така робота педагогів і батьків дає можливість краще зрозуміти дитину з ООП, подивитися на неї під різними кутами зору, в різних ситуаціях. Це означає допомогти один одному в розумінні її індивідуальних особливостей, в подоланні негативних вчинків, формуванні цінних життєвих орієнтацій.

Якщо ця взаємодія є дуже суперечливою, то це призводить до соціальної дезадаптації дитини, загостренні відносин між закладом і сім'єю, до взаємного непорозуміння, зниження ефективності виховних впливів на дитину.

В основі педагогічної просвіти лежать принципи довіри, поваги підтримки, взаємодопомоги і терпимості по відношенню один до одного. Дітей, батьків, педагогів об'єднують спільні турботи, проблеми, результат вирішення яких істотно залежить від характеру їх взаємодії [49]. Спільна діяльність дітей, батьків і педагогів може бути успішною, якщо є позитивний настрій на спільну роботу, окреслено мету, загальний або особистісний сенс, і коли робота здійснюється спільно від планування і організації до підведення підсумків. Гарні стосунки і плідна співпраця батьків і педагогів залежить від взаємин дорослих в цьому процесі [4].

Для організації системної та ефективної педагогічної просвіти батьків необхідно вивчити їхні освітні потреби і на цій основі вибудувати оптимальну диференційовану систему взаємодії із батьками.

Система взаємодії освітніх установ з батьками повинна будуватися на таких принципах, як:

- 1) відкритість,
- 2) інформованість,
- 3) співвідношення діяльності педагогів з очікуваннями і потребами батьків; стимулювання батьків до співпраці [55,с.19].

Будь-яке дослідження передбачає наявність трьох етапів.

Перший етап – діагностичний, що передбачає збір інформації про проблеми, взаємини, уявлення батьків і педагогів взагалі про педагогічну просвіту.

Завданнями першого етапу:

1. Вивчити проблеми сімей, які виховують дітей з ООП.
2. Виявити уявлення в родині про особистісні якості дітей з ООП.
3. Вивчити питання педагогічної просвіти дітей з ООП.
4. З'ясувати джерела інформації про навчання, виховання і розвиток дітей з ООП.
5. Вивчити хвилювання батьків дітей з ООП.
6. Зрозуміти, наскільки батьків влаштовує заклад загальної середньої освіти.
7. З'ясувати провідну роль у вихованні в сім'ї батьків.
8. Вивчити особливості батьківського ставлення до відвідування батьківських зборів.
9. З'ясувати причини невідвідування батьками батьківських зборів.
10. Дослідити актуальні проблеми батьківської просвіти.
11. Вивчити довірливі стосунки з класним керівником.
12. Визначити єдність підходів до дитини з боку сім'ї та закладу загальної середньої освіти.

Другий етап – проектувальний, який вляє собою розробку й реалізацію програми дій педагогів закладу загальної середньої освіти щодо вдосконалення організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.

Завдання другого етапу:

1. Визначення традиційних форм підвищення організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.
2. Визначення іноваційних форм підвищення організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.
3. Узгодження змісту реалізації форм підвищення організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.

Третій етап – дослідницький, який передбачає реалізацію визначених форм і засобів, аналіз отриманих результатів.

Завдання третього етапу:

1. Організація педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.
2. Визначення результативності педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.
3. Узагальнення результатів дослідження.

Головним завданням етапу була визначення результативності педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.

Педагогічна просвіта батьків дітей з ООП має розпочинатися з вивчення їхніх потреб та орієнтацій в освітній сфері. Це буде сприяти наступному:

- 1) вивченню проблем, з якими стикаються батьки дітей з ООП;
- 2) визначенню форм і змісту реалізації педагогічної просвіти дорослих, що розробляються на базі освітнього закладу;
- 3) виявленню ініціативних батьків, спираючись на яких педагоги можуть будувати просвітницьку діяльність;
- 4) визначенню форм і засобів розвитку освітньої установи, на базі якого буде здійснюватися педагогічна просвіта батьків.

Методику дослідження освітніх орієнтацій батьків можна використовувати і як діагностувальний інструментарій, і, що важливо, як засіб для самоаналізу дорослою людиною своїх потреб й орієнтації, самовизначення освітньої позиції.

Таким чином, окреслені завдання констатувального експерименту щодо організації педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами мають враховувати стать дитини, вік, фізичне і психічне здоров'я, наявність порушень та специфіки розвитку, причини агресивної поведінки. У цьому контексті педагогічна просвіта батьків може бути ефективною лише з урахуванням отриманих результатів.

2.2. Результати констатувального експерименту

Організувати правильну педагогічну просвіту означає усунути протиріччя, створити однорідне комфортне розвиваюче середовище, у якому дитина почуватиметься вільною, рівноправною особистістю. Взаємодія сім'ї і школи ґрунтується на загальній меті - партнерства між усіма учасниками освітнього процесу. Загальним завданням взаємодії сім'ї і школи є забезпечення якісної освіти, робота з професійної орієнтації дітей, виховання моральності і культури поведінки, формування потреби в здоровому способі життя.

Якщо дитина має особливі освітні потреби, то просвіта набуває виняткового значення, адже від правильної просвіти таких батьків залежить соціалізація дитини з особливими освітніми потребами взагалі, та життя родини зокрема [13].

Для проведення експерименту ми скористалися анкетною для вивчення освітніх потреб батьків розробленою дослідниками А.Паскевською та Д. Щербиною [57].

. З огляду на те, що у дослідження ми розглядаємо батьків особливих дітей, то ми цю анкету адаптували саме для цієї категорії. Зауважимо, що для валідності дослідження ми взяли однорідну групу: батьків, які виховують дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Констатувальний експеримент здійснювався на базі КУ «Сумський навчально-виховний комплекс № 16 імені О. Братушки «Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. – дошкільний навчальний заклад» Сумської міської ради.

У ньому брали участь 16 батьків дітей з особливими освітніми потребами та 30 учителів інклюзивних класів. Усього в експерименті брало участь 46 респондентів.

Таблиця 2.1.

**Вивчення проблем сімей, які виховують дітей з ООП
на констатувальному етапі**

№	Проблеми	Часто %	Іноді %	Зрідка %	Ніколи %
1	Фінансові труднощі	69	13	15	3
2	Особливі освітні потреби дитини	92	1	7	-
3	Конфлікти у родині із-за нерозуміння клінічних проявів дитини	84	10	4	2
4	Ваша дитина проявляє агресію вдома і в закладі	45	15	18	9
5	Дуже часто погано себе почуває	59	18	18	5
6	Має труднощі у навчанні	100	-	-	-
7	Прагне на вулицю	32	32	17	21

Проаналізуємо отримані результати.

Батьки, які виховують дітей з ООП на перше місце ставлять проблеми труднощів у навчанні (100 %). А це означає, що батьки не можуть самостійно допомогти власній дитині у навчанні. Для усунення цих проблем діти потребують педагогічної просвіти у напрямку адекватної допомоги власній дитині.

На другому місці визначаємо особливі освітні потреби дітей (92%). Це свідчить про те, що діти досягли шкільного віку, але батьки так і не розуміють як адаптуватися з цими проблемами до життя, і як зарадити власній дитині.

На третьому місці (84%) стоять проблеми конфліктів у родині із-за нерозуміння клінічних проявів дитини. Це свідчить про те, що недостатньо ведеться педагогічна просвіта, яка повинна охоплювати не лише обох батьків, але й інших членів родини.

На четвертому місці знаходяться фінансові труднощі (69%). Звичайно заклад не може вирішити цих питань, але із-за відсутності фінансів батьки не можуть звернутися вчасно до команди фахівців, які б надали їм відповідні консультативні та освітні послуги, і, можливо б у певній мірі забезпечили психоемоційний комфорт.

На п'ятому місці знаходиться самопочуття дитини з особливими освітніми потребами (59%). Батьки скаржаться, що дитина дуже часто погано себе почуває. Дійсно стан дитини, є для батьків важливою проблемою, із-за якої вони відчують постійний дистрес.

Шосте місце посідають прояви агресії в закладі і вдома (45%). На нашу думку це є позитивним моментом, адже агресія є частим супутником дітей з ООП, і все ж шосте місце свідчить про те, що в певній мірі батьки навчилися не провокувати агресивні прояви у власних дітей, а також самих дітей навчили з ними боротись.

І на останньому місці, прагнення дитини на вулицю (32%). Це зовсім незначний відсоток. Це свідчить, що батьки вдома можуть забезпечити дитині зручні і комфортні умови.

Нас також цікавила проблема самосвідомості батьків. Нам була цікава думка стосовно вирішення проблем, з якими ми ознайомилися раніше. То ми поставили таке запитання: «Як ви вважаєте, що в рішенні більшості цих проблем залежить від вас?»

Відповіді узагальнимо у вигляді таблиці (табл.2.2.).

Таблиця 2.2.

**Вивчення самосвідомості батьків дітей з ООП
на констатувальному етапі**

№	Показники	Результат
1	Практично все	50 %
2	Є те, на що я можу вплинути	32%
3	Практично нічого.	18 %

Отримані результати нас дуже вразили. Приємно відзначити, що половина (50 %) респондентів беруть на себе відповідальність у виникненні власних проблем з дітьми, які мають ООП. Майже третина (32%) все ж таки визнають свою відповідальність частково за ті умови, які склалися. І на жаль, знайшлася невелика кількість респондентів (18%), які пливуть за течією і вважають, що практично нічого від них не залежить. Щоб з'ясувати очікування батьків стосовно життєвої перспективи їх дітей, ми вивчали особистісні якості, які вони хочуть сформувати у дітей.

Таблиця 2.3.

**Вивчення особистісних якостей дітей з ООП
на констатувальному етапі**

№	Показники	%
1	Доброта, терпимість	10%
2	Ініціативність	8 %
3	Чесність, правдивість	3 %
4	Належний рівень культури	12 %
5	Не боятись оточення	19 %)
6	Відповідальність за себе, за інших	12 %
7	Вміти самостійно жити	(26 %)

Звернемось до аналізу результатів.

На перше місце батьки дітей з ООП ставлять вміння самостійно жити (26 %). Це свідчить, що батьки усвідомлюють важливість автономних самостійних навичок.

На друге не боятись оточення (19%) і ініціативність (18 %). Це говорить про те, що батьки хочуть, щоб їхні діти не боялись суспільства і були соціалізованими особистостями.

На третє належний рівень культури (12 %); відповідальність за себе, за інших (12 %); на жаль, відповідальність є головною якістю сучасного громадянина, а батьки не бачуть цієї важливості.

На четверте чесність, правдивість (3%) теж важливі якості.

Педагогічна просвіта просто неможлива без вивчення актуальних наболілих питань батьків дітей з ООП, на які вони акцентують увагу у перспективі дітей. Часто ці питання є дуже болючими і не завжди батьки можуть їх висловити уголос. На запропоновані питання всі респонденти дали відповідь (табл 2.4).

Таблиця 2.4.

**Вивчення питань педагогічної просвіти батьків дітей з ООП
на констатувальному етапі**

№	Показники	%
1	Як допомогти дитині з навчанням	23%
2	Як зробити, щоб дитина не була агресивною	16%
3	Як зробити, щоб дитина доглядала самостійно за собою	16%
4	Як привчити дитину бути відповідальною	6%
5	Як зробити, щоб дитина мала стійкі позитивні уподобання	9%

6	Як навчити дитину користуватися комп'ютером	15%
7	Як можна разом вчити іноземну мову	15%

Отже, здійснено аналіз отриманих результатів.

Основна проблема, яку хочуть подолати батьки це проблема з навчанням (23 %). Це свідчить, що академічні уміння і навички для них є дуже важливими. Далі йде проблема самостійності (16%) та подолання агресивності (16%).

Дуже прикро, але знайшлися такі батьки, які на одному рівні поставили вміння дитини з ООП користуватися комп'ютером та вивчення іноземної мови (15%). Це свідчить про неправильні очікування батьків дітей з ООП. Ці вміння не є ключовими для їх дитини, і потенційно вона не зможе ними оволодіти.

І нарешті, вміння дитини бути відповідальною (6 %) та наявність стійких уподобань отримали (9 %). Таким чином, це говорить про нерозуміння батьками соціальних проблем дитини з ООП.

Інформація є завжди важливою зброєю у житті. І від того наскільки вона буде достовірною, залежить якість життя людини. З цією метою ми вивчали бажані джерела отримання інформації стосовно правильного виховання дітей з ООП у сім'ї (табл. 2.5.)

Таблиця 2.5.

**Джерела отримання інформації стосовно дітей з ООП
на констатувальному етапі**

№	Джерела інформації	Результат
1	Самостійно	13 %
2	У фахівця, консультанта, запрошеного до закладу	23 %

	загальної середньої освіти	
3	На батьківських зборах у закладі загальної середньої освіти	34 %
4	Спілкуючись у соціальних мережах на форумах	20 %
5	Перегляд телевізійних програм	20%

Таким чином, можемо констатувати, що наші респонденти покладають великі сподівання на заклад (34 %) у фахівця, консультанта, запрошеного до закладу загальної середньої освіти (23 %); потім на соціальні мережі та телевізійні програми (20%). І лише найменша частина респондентів (13 %) бажає самостійно відшукувати інформацію.

Батьки дітей з ООП живуть часто в умовах дистресу. І нам було цікаво вивчити міру їх хвилювань. Тому ми поставили таке питання: «Як часто життєві ситуації з дитиною, яка має ООП: поведінка людей, власна безпорадність виступають для вас приводом для хвилювань?» (табл. 2.6.)

Таблиця 2.6.

**Хвилювання батьків дітей з ООП
на констатувальному етапі**

№	Показники	Результат
1	Завжди	54%
2	Часто	30%
3	Іноді	12%
4	Рідко	4%
5	Ніколи	0%

Спробуємо дати пояснення отриманим даним.

Більша половина завжди відчуває труднощі (54%). Це свідчить про наявність серйозних хвилювань батьків, а тому проблема педагогічної просвіти для них є актуальною і необхідною. Третя частина (30 %) «часто» теж замислюється над проблемою подальшого самостійного життя дитини з ООП. Невелика кількість (12%) до кінця не бачить проблему, і рідко замислюються (4 %).

Оскільки все починається з уподобань, ми вирішили вивчити ставлення батьків до обраного ними закладу і тому поставили питання: «Чи подобається Вам наш заклад ?»(табл. 2.7.)

Таблиця 2.7.

**Уподобання закладу
на констатувальному етапі**

№	Показник	Прояв показника
1	Так	11 осіб (68,75%)
2	Ні	0 %
3	Не зовсім	5 особи (31,75%)

Проаналізуємо отримані дані. Переважна більшість респондентів 11 осіб (68,75%) дали стверджувальну відповідь, що свідчить про те, що закладу вдалося встановити довірливі відносини із батьками. Напевне перебування дітей саме у цьому закладі загальної середньої освіти для батьків є свідомим і обґрунтованим вибором. Наявність відповіді «Не зовсім», а це 5 особи (31,75%), вказує на те що батьків не задовольняє заклад навчання їх дитини, але вони не мають інших варіантів.

Також нам цікаво було дізнатись розподіл ролей у сім'ї стосовно виховання дитини з ООП. У зв'язку з цим ми поставили таке питання: «Кому належить провідна роль у вихованні дітей у Вашій родині?». Отримані дані узагальними у вигляді таблиці (табл. 2.8.).

Таблиця 2.8.

**Провідна роль у вихованні дитини з ООП
на констатувальному етапі**

№	Показник	Прояв показника
1	Матір	10 осіб (62, 5%)
2	Батько	2 особи (12,5 %)
3	Обоє батьків	2 особи (12,5 %)
4	Інші люди (родичі або опікуни	2 особи (12,5 %)

Отже, дослідження довело, що всі труднощі у вихованні лягають на плечі матері. Найбільша кількість відповідей 10 осіб (62, 5%) підтвердила, що це так. Однакова кількість респондентів вважає, що провідна роль належить батькові 2 особи (12,5 %), або обом батькам 2 особи (12,5 %). І звичайно, як безвихідь наявність опікунів підтвердила 2 особи (12,5 %).

Нас також цікавила частота відвідування шкільних зборів. Оскільки від цього залежить результат навчання та виховання дітей з ООП (табл. 2.9).

Таблиця 2.9.

**Відвідування батьківських зборів
на констатувальному етапі**

№	Показник	Прояв показника
1	Завжди або майже завжди	13 осіб (81,25%)
2	Рідко	3 особи (18,75%)
3	Ніколи	0 %

Таким чином, ми можемо констатувати, що більшість відвідують збори 13 осіб (81,25%) і, відповідно, знаходять для себе щось цікаве, але є такі респонденти, які відвідують рідко 3 особи (18,75%). Це свідчить про те, що

закладу загальної середньої освіти є над чим працювати. І як позитивний момент – відсутність респондентів, які взагалі не відвідують збори.

У зв'язку з таким відповідями, нам було цікаво дізнатись причини невідвідування батьками зборів закладу загальної середньої освіти (табл. 2.10).

Таблиця 2.10.

**Причини невідвідування батьківських зборів
на констатувальному етапі**

№	Показник	Прояв показника
1	Нецікаво	3 особи (18,75%)
2	Постійна зайнятість	5 осіб (31,25%)
3	Інші причини	8 осіб (50 %)

Узагальнемо отримані дані. Половина респондентів 8 осіб (50 %), зазначила інші причини, які не пов'язані ні з цікавістю, ні з зайнятістю. Постійна зайнятість для 5 осіб пояснюється фінансовими труднощами, а не цікавість становить малий відсоток лише 3 особи (18,75%).

Для того, щоб з'ясувати напрямки батьківської просвіти ми запропонували батькам питання, які б вони хотіли обговорити на батьківських зборах з педагогами закладу загальної середньої освіти (табл. 2.11).

Таблиця 2.11.

**Вивчення питань батьківської просвіти
на констатувальному етапі**

№	Питання	Часто %	Іноді %	Зрідка %	Ніколи %
1	Як правильно допомогти дитині в навчанні	60	19	15	6

2	Як правильно поводитися з дитиною під час неочікуваних ситуацій	90	3	7	0
3	Корекційна робота вдома	86	14	0	0
4	Про шкоду і користь інтернету та мобільних телефонів	48	18	25	9
5	Підвищення якості навчання дітей через навчання батьків	58	19	17	6
6	Як уберегти дитину з ООП від негативного впливу суспільства	100	0	0	0
7	Як краще стимулювати дитину з ООП	48	33	10	9

Таким чином, ми можемо констатувати, що для батьків, які виховують дітей з ООП на першому місці знаходяться проблеми збереження дитини з ООП від негативного впливу суспільства (100 %). А це означає, що для батьків безпека власної дитини є найголовнішим у соціалізації.

На другому місці визначаємо, як правильно поводитися з дитиною під час неочікуваних ситуацій (90%). Це свідчить про те, що діти досягли шкільного віку, але неочікувані ситуації трапляються дуже часто, і як зарадити власній дитині батьки не знають.

На третьому місці (86%) стоять проблеми корекційної робота вдома. Це пояснює те, батьки усвідомлюють важливість корекції і потребують педагогічної просвіта у цьому напрямі.

На четвертому місці знаходяться підвищення якості навчання дітей через навчання батьків (59%). Це говорить про те що, батьки цікавляться успіхами дитини і бажають вчитися самі, щоб допомогти власній дитині.

На п'ятому місці знаходиться шкода й користь інтернету та мобільних телефонів та стимулювання дитини з ООП (48%). Батьки усвідомлюють важливість сучасних комунікаційних технологій, але не забувають і про безпеку власних дітей.

Також нам цікаво було вивчити довіру до класного керівника. На питання: «Чи встановили Ви довірливі стосунки з класним керівником Вашої дитини? (табл. 2.12).

Таблиця 2.12.

**Довірливі стосунки з класним керівником
на констатувальному етапі**

№	Показник	Прояв показника
1	Так	11 осіб (68,75%)
2	Ні	2 особи (12,5%)
3	Не зовсім	3 особи (18,75%)

Таким чином, переважна більшість 11 осіб (64,5%) довіряють класному керівнику дитини, незначна кількість не довіряє 2 особи (12,5%) і, дуже прикро, що знайшлися 3 особи (12, 5%), які не довіряють. Це свідчить про те, що педагогічна просвіта потребує удосконалення як для батьків, так і для педагогів.

Також нас цікавило питання єдності підходів до дитини з ООП, як з боку сім'ї, так і закладу. Якщо єдності немає, то це призводить до соціальної дезадаптації дитини, загострення відносин між закладом загальної середньої освіти та сім'єю, до гострих конфліктів між закладом, батьками і дитиною(табл. 2.13).

Єдність підходів до дитини у сім'ї і закладі загальної середньої освіти
на констатувальному етапі

№	Показник	Прояв показника
1	Так	11 осіб (68,75%)
2	Ні	5 особи (31,25%)

Проаналізуємо отримані результати.

Більшість позитивних відповідей: 11 осіб (68,75%), свідчать про установлені позитивні єдині підходи з боку закладу та сім'ї, відповідно це полегшує організацію педагогічної просвіти. І наявність негативних відповідей 5 осіб (31,25%) свідчить про педагогічний пошук нових форм і засобів взаємодії між сім'єю і батьками дітей з ООП.

Узагальнюючи отримані результати констатувального експерименту, відзначимо, що організація педагогічної просвіти батьків дітей з ООП потребує удосконалення. Цю роботу необхідно починати з підвищення довірливих стосунків між закладом і сім'єю; забезпечення єдності підходів до дитини з ООП з боку сім'ї і закладу загальної середньої освіти; вчити батьків побачити позитивні зміни, які відбуваються з дитиною, яка має ООП; здійснювати сумісний психолого-педагогічний пошук ефективних методів навчання, виховання та корекції та реабілітації дітей з ООП в умовах сім'ї та закладу загальної середньої освіти; збагачувати сімейне життя таких родин позитивними емоційними враженнями та досвідом культури взаємодії і співпраці. Слід зазначити, що актуальним завданням продовжують залишатися індивідуальний диференційований підхід до сімей різного типу, турбота про те, щоб втратити з поля зору дітей підлітковому періоді, які переживають труднощі в зв'язку з тими чи іншими сімейними проблемами та проблемами розвитку.

Висновки до другого розділу

Сім'я є одним з основних інструментів, що забезпечують взаємодію особистості дитини з ООП і суспільства, інтеграцію і визначення пріоритетності їх інтересів і потреб. Саме у сім'ї формуються уявлення про життєві цілі та цінності, про те, що потрібно знати і як слід себе вести. Правильно організована педагогічна просвіта батьків дітей з ООП дає можливість краще пізнати дитину, передбачити її поведінку в різних раптових ситуаціях.

Визначено, що педагогічна просвіта батьків дітей з ООП полягає в створенні сприятливих умов для особистісного розвитку і росту дітей, організації активного життя людини, яка веде гідне життя. Основне завдання педагога в організації взаємодії з батьками - активізувати педагогічну, виховну діяльність сім'ї, надати їй цілеспрямований, суспільно значимий характер.

Констатувальним дослідженням встановлено, що організація педагогічної просвіти батьків дітей з ООП потребує удосконалення. Зазначено, що цю роботу необхідно починати з підвищення довірливих стосунків між закладом і сім'єю; забезпечення єдності підходів до дитини з ООП з боку сім'ї і закладу загальної середньої освіти; вчити батьків побачити позитивні зміни, які відбуваються з дитиною, яка має ООП. Особливу увагу слід приділяти сумісному психолого-педагогічному пошуку ефективних методів навчання, виховання та корекції та реабілітації дітей з ООП в умовах сім'ї та закладу загальної середньої освіти; збагаченню сімейного життя таких родин позитивними емоційними враженнями та досвідом культури взаємодії і співпраці.

РОЗДІЛ 3.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ПО УДСКОНАЛЕННЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Форми і методи по організації педагогічної просвіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами

Педагогічна просвіта є формою співпраці педагогів закладів загальної середньої освіти і батьків. Вона передбачає інформування батьків про вікові зміни розвитку особистості дитини з ООП та способи взаємодії з нею. На відміну від інших процесів, педагогічна просвіта відрізняється не тільки змістом, а й способом організації - це, в першу чергу, обмін педагогічним досвідом. Сучасною педагогікою накопичено певну систему організації батьківської просвіти:

- 1) батьківські збори;
- 2) загальношкільні батьківські конференції, зустрічі;
- 3) індивідуальні та групові консультації;
- 4) відкриті уроки та виховні заходи .[66, с. 225].

Як свідчать результати констатувального експерименту просвіта сьогодні потребує нових сучасних форм і засобів.

Відомо, що «особливі», «проблемні», «важкі», «неслухняні» і «діти з ООП», так само як діти «з комплексами», «загальмовані» або «розгальмовані» завжди є результатом неправильно сформованих відносин у сімейному вогнищі. Світова педагогічна спільнота довела, що навіть дуже важкі проблеми виховання та розвитку в цілому є вирішуваними, якщо вдається відновити взаємоповагу, взаєморозуміння в сім'ї.

Виявляється, що більшість батьків, які звертаються за психологічною допомогою з приводу складних або важковиховуваних дітей, та дітей з ООП

самі в дитинстві страждали від конфліктів з власними батьками. Стиль батьківської взаємодії мимоволі відображається у подальшій долі дитини. Ставши дорослим, людина відтворює його у власній сім'ї. Таким чином, з покоління в покоління відбувається соціальне наслідування стилю спілкування: батьки виховують власних дітей так, як колись виховували їх.

На думку дослідників О. Кириченко. і Т. Ковганич, проблемне поле педагогічної освіти батьків повинно містити такі блоки:

- зміни у суспільстві та виховання дітей у сім'ї;
- психологічні, фізіологічні й педагогічні основи виховання дітей у сім'ї;
- батьки і діти: мистецтво спілкування і взаємодії;
- здоров'я дітей, корекція відхилень, популяризація здорового способу життя, формування стресостійкої особистості;
- духовно-моральний розвиток і виховання дітей у сім'ї;
- відповідальне компетентнісне батьківство як умова ефективного розвитку дитини;
- психолого-педагогічний супровід дитини, яка опинилася у складній життєвій ситуації [29, с.10].

Така система сприятиме виробленню у батьків сучасних поглядів на виховання дитини як складний і динамічний процес взаємодії дорослого і дитини, опанування конкретних методів і прийомів педагогічного спілкування, доброзичливого ставлення до дітей, серйозного і сумлінного виконання своїх обов'язків.

Обмін досвідом виховання дітей у сім'ї найкраще сприяє критичному самоаналізу педагогічних дій батьків. При цьому завжди треба пам'ятати про тактовність під час спілкування з батьками, збуджувати їхній природний потяг до самовдосконалення, розвивати й заохочувати позитивні прагнення щодо кращого виховання своїх дітей.

Ефективність партнерства батьків та педагогів багато в чому залежить від урахування провідних принципів його організації: гуманістичний

характер відносин між педагогом і батьками, педагогом і дитиною, батьком і дитиною; всі учасники взаємодії розглядаються як активні суб'єкти спільної діяльності, провідними принципами якої виступають демократія і творчість; максимальне врахування індивідуальних інтересів, потреб і здібностей учасників педагогічної освіти, різноманітність культурного, освітнього рівня батьків і застосування в зв'язку з цим відповідних різноманітних технологій, форм, методів і засобів роботи з батьками. Усе це дозволяє організовувати освіту за окремими групами проблем і підвищувати його актуальність в очах потенційних учасників [30].

Головна умова педагогічної просвіти батьків дітей з ООП – інформування про функції і зміст діяльності один одного. Щоб ці суб'єкти могли розуміти і уявляти виховні можливості один одного, а також могли встановлювати реальну взаємодію, розуміти і усвідомлювати, навіщо це робиться, чітко уявляти кінцевий продукт.

При організації педагогічної просвіти повинні враховуватись певні проблеми:

- кількість дітей в сім'ї,
- специфіка впливу неповної сім'ї на дитину;
- дефіцит спілкування батьків з дітьми в зв'язку з великою зайнятістю батьків;
- специфіка проявів порушень дитини з ООП.

В процесі взаємодій та партнерства педагоги не тільки повинні вказувати батькам на недоліки в методах і організації сімейного виховання, а й батьки педагогам. Цей процес має бути проникнутий великою повагою і тактовністю, а взаємна критика повинна бути обґрунтованою і конструктивною.

Дослідники О. Холодкова та В. Кабанченко визначають такі батьківські компетентності:

1) психологічна компетентність (дії батьків, які забезпечать ефективне розв'язання навчальних і виховних завдань, що виникають в реальних

ситуаціях сімейного життя; володіння основами психофізіологічних знань про вікові особливості розвитку дитини в нормі та їх специфіку, формуванні повноцінної особистості, розвитку здібностей та нахилів дітей; створення сприятливого комфортного корекційно-розвиваючого середовища для розвитку особистості дитини з використанням життєвого досвіду, основ психологічних знань);

2) педагогічна компетентність (дії батьків, які забезпечать ефективне розв'язання педагогічних завдань, пов'язаних з навчанням і розвитком дитини в умовах сім'ї, надання педагогічної допомоги батьками дитині вдома з урахуванням її вікових та особистісних особливостей);

3) комунікативна компетентність (дії батьків, які забезпечують ефективну взаємодію з дітьми та іншими членами сім'ї; володіння навичками позитивної поведінки, яка демонструє самоповагу і повагу до інших, вміння спокійно і правильно вирішувати і конфлікти і непередбачувані ситуації; володіння навичками активного слухання, аргументації і переконання; підвищення рівня комунікативної культури);

4) інформаційна компетентність (дії батьків, які забезпечують ефективне сприйняття і оцінку інформації, що надходить в інформаційний простір сім'ї із засобів масової інформації, книг та інших джерел; ефективний пошук, структурування інформації, її адаптація до сприйняття дитиною; визначення пріоритетної інформації, орієнтованої на фізичне і психічне здоров'я дитини; володіння навичками інформаційної етики);

5) правова компетентність (дії батьків, які забезпечують високий рівень правової культури в сімейному житті і дитячо-батьківських відносинах, що регулює суспільні відносини в сфері сім'ї та шлюбу, захисту прав дитини, освіти) [74].

Таким чином, ефективність організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП залежить від того, яку позицію вони займуть у взаємодії. Якщо

вони будуть розглядатися в якості суб'єкта цілісного освітнього процесу, то робота буде ефективною.

Форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП – це прийоми організації їх спільної участі та спілкування. Доцільною є сукупність колективних, групових та індивідуальних форм взаємодії. Так, обговорення тієї чи іншої проблеми виховання на батьківських зборах продуктивно продовжити при індивідуальних зустрічах з батьками, на групових консультаціях [72].

Спираючись на літературні джерела [2; 3; 17; 18; 24; 48; 60] та емпіричне дослідження визначимо основні форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП. Вони поділяються на групові та індивідуальні.

До групових форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП належать:

- батьківські збори;
- ділові ігри;
- батьківські читання;
- батьківські вечори;
- батьківські ринги;
- батьківський університет;
- батьківський лекторій;
- батьківський клуб;
- диспут-роздум;
- години запитань і відповідей;
- відкриті заняття;
- групові батьківські заняття;
- консультації;
- конференції з обміну досвідом;
- електронне листування;
- електронна пошта

До індивідуальних форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП належать:

- бесіди з батьками;
- відвідування дитини вдома;
- електронне листування;
- зустрічі з батьками;
- індивідуальні тематичні консультації.

Коротко опишемо основні форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.

Почнемо з групових форм.

Під час групових форм організації педагогічної просвіти у батьків є чудова можливість обмінюватися досвідом, навчаючись один у одного певним позитивним навичкам взаємодії.

Однією з важливих форм встановлення контактів педагогів з сім'ями учнів є *батьківські збори*. Завдання батьківських зборів – це узгодження, координація та інтеграція зусиль закладу загальної середньої освіти і сім'ї у створенні умов для розвитку повноцінної здорової особистості дитини з ООП.

Класні батьківські збори проводяться, як правило, один раз на чверть, але за необхідності, можуть проводитися і частіше. Їх результативність багато в чому залежить від цілеспрямованості, продуманості і ретельності підготовчої роботи вчителя і членів батьківського комітету. До основних елементів підготовки зборів батьків можна віднести наступні [20, с. 7]:

1. Вибір теми зборів.
2. Визначення цілей батьківських зборів.
4. Проведення мікродослідження в співтоваристві дітей і батьків.
5. Визначення виду, форми і етапів батьківських зборів, способів і прийомів спільної роботи його учасників.
6. Запрошення батьків та інших учасників зборів.
7. Розробка рішення зборів, його рекомендацій, пам'яток для батьків.

Структура батьківських зборів має три частини - вступну, основну і заключну.

Вступна частина. Класний керівник зустрічає батьків і пропонує їм ознайомитися з виставками науково-методичної літератури і творчими роботами учнів класу.

Класний керівник оголошує план зборів, нагадує його цілі і завдання, знайомить з порядком денним роботи його учасників, представляє запрошених на збори, обґрунтовує актуальність обговорюваних питань. Важливо, щоб в перші хвилини зборів батьки вже були мобілізовані, зацікавлені і готові до активної участі в ньому.

Основна частина. У цей період викладається найбільш важлива, інформація, відбувається колективне її обговорення, здійснюється спільний пошук шляхів і способів вирішення даної проблеми. Організація діяльності батьківських зборів будується відповідно до правил і вимог чинного законодавства з повагою до всіх присутніх. На зборах має панувати атмосфера зацікавленості, доброзичливості, довіри, яка сприятиме збагаченню теоретичного і практичного арсеналу батьків. Категорично неприпустимо класному керівникові висловлення публічного засудження батьків, навіть у вигляді дрібних докорів, за погану успішність їхніх дітей у навчанні або порушенні ними правил поведінки. Така інформація повідомляється під час індивідуальної бесіди або шляхом індивідуального електронного листування.

Заключна частина. Ця частина зборів включає в себе такі важливі моменти, як прийняття рішення і аналіз того, що сталося на зборах. Дуже важливо, щоб заключний етап зборів став передумовою до подальшої спільної роботи класного керівника з батьками. Обов'язково збори мають закінчуватися на мажорі.

Ділова гра є методом оптимізації взаємодії між педагогами та батьками дітей з ООП.

Ділова гра – це різновид масових, групових ігор, що представляє собою інформаційно-діяльнісну модель проблемної ситуації. У ході роботи над нею учасникам гри необхідно виявити протиріччя і на основі прийняття рішень знайти оптимальний вихід з проблемної ситуації. Ділова гра застосовується також для навчання командній взаємодії, навичкам спільної продуктивної діяльності, з метою оцінки сильних і слабких сторін дітей, які мають ООП.

Ділова гра характеризується наступними основними ознаками: [82, с. 73].

1. Наявність проблемної ситуації, що включає в себе протиріччя у навчанні, поведінці та спілкуванні. Гравцям необхідно сформулювати мету вирішення проблеми і на основі альтернативних варіантів вибрати оптимальний.

2. Наявність загальних цілей учасників гри. Загальною ціллю може бути безконфліктне вирішення проблеми і усунення протиріч.

3. Наявність ролей і призначення на них учасників ділової гри. Наприклад, кожен учасник, може виконувати роль класного керівника, батька чи матері, дитини з типовим розвитком та дитини з ООП.

4. Наявність різноманітних інтересів та підпорядкування їх єдиній меті в ігровій ситуації.

5. Прийняття та реалізація в процесі гри певної послідовності рішень, які мають бути узгоджені з попередніми.

6. Об'єктивність оцінки результатів ігрової діяльності. Вона забезпечується чіткими критеріями оцінювання та кількісними показниками за кількома шкалами.

Батьківські читання є дуже цікавою формою роботи з батьками, яка дає можливість батькам не тільки слухати лекції педагогів, а й вивчати літературу з проблеми та брати участь в її обговоренні. Батьківські читання мають таку послідовність: на початку навчального року класний керівник проводить анкетування батьків і визначає проблемні питання. Учитель

збирає інформацію і аналізує її. За допомогою інтернету та фахівців визначається відповідна література. Батьки читають книги, а потім використовують рекомендовану літературу в батьківських читаннях. Особливістю батьківських читань є те, що, аналізуючи книгу, батьки повинні викласти власне розуміння питання і шляхи вирішення проблеми.

Батьківські вечори – форма роботи, яка чудово згуртовує батьківський колектив. Батьківські вечори проводяться у класі 2-3 рази на рік бажано без присутності дітей. Батьківський вечір – це свято спілкування батьків з іншими батьками, яке має на меті віднайти відповіді на питання, які перед батьками ставить сучасне життя і власна дитина з ООП.

Батьківські тренінги є активною формою роботи з батьками, які хочуть удосконалити свою взаємодію з власною дитиною, зробити її відкритою і щасливою. Бажано, щоб у батьківських тренінгах брали участь обоє батьків. Від цього ефективність тренінгу зростає і результати не змушують на себе чекати. Тренінг проводиться з групою, що складається з 12-15 осіб. Батьківські тренінги будуть результативним, якщо всі батьки будуть дисциплінованими. Щоб тренінг був ефективним, він повинен включити в себе 5-8 занять [9; 55].

Батьківські ринги – одна з дискусійних форм спілкування батьків діти з нормотиповим розвитком та батьків дітей з ООП. Батьківський ринг готується у вигляді відповідей на актуальні освітні та виховні проблеми. Питання обирають самі батьки. На одне питання можуть відповідати дві родини, при цьому вони можуть висловлювати протилежні думки. Інша частина аудиторії в полеміку не вступає, а лише підтримує думку родин оплесками. Цікаво, що експертами у таких дискусійних питаннях виступають самі учні [9].

Батьківські університети – це форми роботи з сім'єю що поєднує різні методи: лекції, домашні завдання, відкриті уроки, спільну діяльність, методичні матеріали. Педагогічна просвіта батьків на таких заходах спрямована на озброєння батьків основами педагогічної і психологічної

культури, ознайомлення з сучасними методами і технологіями виховання у сім'ї та закладі. Наприклад: «Роль сім'ї у корекції розвитку дитини з ООП»

Конференція – форма педагогічної просвіти, що передбачає розширення, поглиблення і закріплення знань про специфіку навчання, виховання, корекцію та розвиток дітей з ООП. Конференції можуть бути різноплановими: науково-практичними, теоретичними, читацькими, з обміну досвідом, конференціями матерів, батьків. Конференцію бажано проводити раз на рік, оскільки вона вимагає ретельної підготовки і передбачає активну участь батьків. До них зазвичай готують виставки робіт учнів, виставка літературних джерел з проблем конференції для батьків, виступи художньої самодіяльності. Темі конференцій повинні бути конкретними, наприклад: «Самовизначення особистості як умова успішної соціалізації», «Професійна орієнтація учнів», «Як виховати хлопика і дівчинку: у чому різниця», «Повага до інших - успішний крок у майбутнє», «Дитина з ООП і суспільство», «Азбука грамотного спілкування з дитиною» тощо.

Батьківський лекторій спрямований на підвищення педагогічної і психологічної культури батьків, їх психолого-педагогічної компетенції в сімейному вихованні. В умовах сьогодення батьківський лекторій повинен сприяти формуванню інклюзивної компетентності всіх без виключення батьків. Його мета – допомогти виробити єдині підходи до виховання дітей закладі загальної середньої освіти та сім'ї. Назва «лекторій» є досить умовною. Наприклад: «Особливості психофізичного розвитку дитини з ООП», «Проблема статевого виховання: рошуки відповідей» [33].

Батьківський клуб – це активне обговорення гострих питань виховання, навчання і подальшої підготовки усіх дітей до самостійного життя. Його мета – для залучення якомога більшої кількості батьків. У форматі батьківського клубу можна організовувати диспути і дискусії з актуальних проблем виховання, вечори відповідей і питань із залученням психологів, юристів, медичних працівників та інших фахівців. Наприклад «Самостійність дитини понад усе», «Як зацікавити дитину і обрати хоббі» [40].

Диспут-роздум з проблем виховання є однією з цікавих форм підвищення педагогічної культури для батьків. Темати обговорення можуть бути конкретні ситуації з життя групи, сімей, переглянуті разом відео-матеріали. При цьому відео-матеріали батьки можуть переглянути в інтернеті узручний для них час. Диспут проходить в невимушеній обстановці, дозволяє усіх залучити до обговорення проблем. Для підведення підсумків педагогу або комусь із батьків можна доручити зробити узагальнююче повідомлення. Наприклад: «Проблема спілкування з дітьми у підлітковому віці», «Прийоми стимулювання до діяльності».

Година запитань і відповідей – це одна з найефективніших форм педагогічної просвіти, що передбачає діалог між фахівцями, які причетні до проблеми і батьками дітей з ООП. Наприклад: «Моя дитина – шляхи вирішення проблем».

Відкриті уроки та групові заняття можуть носити дослідницький характер. Так, педагоги запрошують на урок батьків тих дітей, які відчують труднощі у навчанні. Це можуть бути специфічні труднощі, а можуть бути і обумовлені певними клінічними особливостями. Педагоги прагнуть побудувати свої уроки з опорою на цих учнів. Після відвідування уроків педагоги і батьки разом намагаються знайти ефективні способи навчання методичної допомоги дітям.

Консультації, практичні заняття для батьків із залученням фахівців, наприклад з надання допомоги дітям в оволодінні академічними вміннями і навичками та базовими навичками самостійності. Після уроків або занять іде обговорення і тренінг по усуненню виявлених проблем в умовах закладу та сім'ї. Наприклад: «Коли важко на душі» [38].

Окремо зупинимося на використанні *соціальних мереж*. Оскільки в умовах COVID - 19 вони стали найактуальнішими. Мережеве взаємодія з батьками включає в себе використання засобів ІКТ, Інтернет-ресурсів, вайберу та інших меседжерів. Використання ІКТ в освітньому процесі – це один із сучасних напрямків освіти. Засоби інформаційно-комунікативних

технологій допомагають педагогу урізноманітнити форми підтримки освітнього процесу, підвищити якість роботи з батьками.

Зупинимось на основних.

Електронна пошта дає можливість відправити батькам додаткові матеріали, просто вести переписку. Перевагами такої комунікації є конфіденційність і адресність інформації, миттєва доставка необхідної інформації батькам, постійний зворотний зв'язок між сім'ями і закладом загальної середньої освіти [12].

Перейдемо до висвітлення індивідуальних форм педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.

У реалізації індивідуальних форм організації педагогічної просвіти у батьків закладені дуже великі виховні можливості впливу як на дітей з ООП, так і на їх батьків. Ефективність індивідуальної форми педагогічної просвіти, порівняно з груповою є значно вищою. Зокрема дуже відверта розмова може мати дуже значний вплив на дитину і її батьків, може змінити ставлення до дитини, до її проблем, або ставлення дитини до родини.

При цьому дуже важливо приверну увагу до себе, до проблеми, завоювати довіру, розбудити бажання поділитися власними хвилюваннями, думками [26].

Відвідування дитини з ООП вдома – це форма індивідуальної роботи педагога з батьками, за допомогою якої відбувається знайомство з умовами життя учня. Педагог завчасно попереджає про запланований візит батьків, обов'язково озвучує час, день та мету відвідування. Відвідування можливе тільки з дозволу батьків. Наслідком відвідування для родини має бути гарне враження і позитивні емоції. Для цього необхідно спочатку поговорити на абстрактні теми, розпитати про традиції, звичаї конкретної родини, спільне проведення часу в родині і лише потім озвучити причину приходу в сім'ю. Педагог розмовляє з батьками про характер, інтереси і схильності дитини з ООП, спостерігає у родині за ставленням дитини до батьків і навпаки, до

закладу загальної середньої освіти, інформує батьків про успіхи їх дитини, дає поради по організації виконання домашніх завдань та інше [22].

Індивідуальні тематичні консультації – це форма педагогічної просвіти, що передбачає обмін інформацією, яка дає реальне уявлення про навчальну та самостійну діяльність дитини, її поведінку та проблеми. Вчитель повинен дати батькам можливість розповісти йому все те, з чим вони хотіли б познайомити вчителя в неофіційній обстановці, з'ясувати важливі відомості про дитину: особливості соматичного та психічного здоров'я дитини; її захоплення, інтереси; стійкі уподобання; переваги в спілкуванні в сім'ї; поведінкові реакції; особливості характеру; мотивації навчання; моральні цінності сім'ї.

Отримавши актуальну інформацію, обидві сторони, можливо, прийдуть до взаємної згоди щодо конкретних форм батьківського сприяння. У спілкуванні з батьками педагог повинен проявляти максимум тактовності, терпіння та співчуття [19].

Категорично неприпустимо соромити батьків, натякати на неналежне виконання їх обов'язків по відношенню до власної дитини з ООП. Підхід учителя може бути таким: «Перед нами стоїть загальна проблема. Що ми можемо зробити для її вирішення?»

Тактовність особливо важлива з тими батьками, які категорично заперечують участь власної дитини у скоєнні правопорушень. Не знайшовши до них правильного підходу, вчитель зіткнеться з їх обуренням і відмовою від подальшої співпраці. Принципами успішного консультування є довірливі відносини, взаємоповага, зацікавленість, компетентність.

Щоденник спостережень. На початку навчального року на кожну дитину заводиться щоденник спостережень, де фіксуються всі факти (як позитивні, так і не дуже) з шкільного життя учня. Записи ведуться у вільній формі, з гумором, що дозволяє неформально підійти до проблеми і викликає у батьків живий інтерес. В цей же щоденник педагогічних спостережень за бажанням можна внести записи інших педагогів і психолога, що створює

більш повні уявлення про життя дитини в закладі. За місяць-два в цьому зошиті накопичується певний обсяг інформації і до батьківських зборів педагоги володіють конкретними прикладами, з якими можна працювати надалі. Дуже бажано, щоб записи носили переважно позитивний характер, а негативних зауважень в школі і так вистачає. Про них педагоги намагаються згадувати, по-можливості, з гумором і в максимально коректній формі. Педагоги озвучують вголос лише ту інформацію, яка має цінність для всіх, відповідають на питання і діляться враженнями від спілкування з їхніми дітьми.

Висвітливо інші ефективні методи педагогічної просвіти.

Вчасно і правильно дібране слово, бажання і вміння допомогти батькам дітей з ООП повірити в свої сили і можливості їх дитини, підтримати у важку хвилину, дати ділову пораду, іноді набагато більше зближують вчителя з сім'єю і зміцнюють його авторитет, ніж прочитана лекція або кваліфікована консультація.

Налагодження з батьками доброзичливих контактів відбувається легше, якщо вчитель будує спілкування обережно, цілеспрямовано. З огляду на ситуацію, вчитель заздалегідь продумує не тільки зміст бесіди, але і її послідовність. Продумує всі можливі варіанти очікуваних і неочікуваних відповідей.

Кожен батько чи матір виховує своїх дітей так, як вважає за потрібне, виходячи зі своїх знань, умінь, почуттів і переконань. Вчителю, який зазвичай знаходиться у близьких стосунках з батьками, дуже важко протистояти цьому. Чи не доцільніше зберегти її, більш того - звести на своєрідний принцип: нехай сім'я виховує дітей як хоче! Але вона неодмінно повинна хотіти і вміти виховувати їх так, як того вимагає сучасне цивілізоване суспільство.

У спілкуванні з батьками слід уникати повчального тону, повчальних зауважень. Це дратує батьків, налаштовує навпаки. Вони можуть сприйняти це як втручання в їх особисті справи. У роботі з батьками потрібно

враховувати, що більшість батьків знають про свої обов'язки, прагнуть їх виконати, але не завжди вміють зробити це правильно. Обов'язок закладу загальної середньої освіти – надати кваліфіковану допомогу батькам у цьому питанні. Любов, повагу і шану батьків учитель завойовує, перш за все, сумлінною працею, чуйним ставленням до учнів. Без цього не можна розраховувати на співпрацю [33, с. 31-48].

Вдумливий і серйозний педагог завжди знайде шлях до зближення і встановлення з батьками контактів, необхідних для вироблення загальних заходів впливу на дитину.

Цілеспрямоване спілкування з сім'єю полягає в тому, що, навчаючи батьків цілеспрямовано впливати на дитину, вчитель одночасно і впливає на внутрішньосімейні стосунки, культуру сім'ї, сприяє удосконаленню особистості самих батьків, тим самим підвищує рівень, загальної культури людства. [57, с. 34].

У зв'язку з цим вважаємо окремо зупинитись на словесних методах впливу на батьків дітей з ООП, без яких педагогічна просвіта видається неможливою. Як правило, основним інструментом вчителя на батьків є слово, тому ці методи є словесними.

Бесіда – це діалогічний метод, який допоможе вчителю уточнити окремі положення, з'ясувати обставини, що пояснюють або обґрунтовують поведінку або вчинок дитини. Бесіда допомагає зрозуміти сутність проблеми, побачити та зрозуміти основу вчинку, з'ясувати його мотиви.

Колективна бесіда на класних зборах при вирішенні педагогічних завдань допомагає вчителю зрозуміти і усвідомити думку батьків з окремих питань виховання (методів стимулювання дитини та ін.).

Інтерв'ю застосовується вчителем тоді, коли потрібно провести вивчення думки декількох батьків по одному або кількох питаннях одночасно. Як правило ці питання стосуються ставлення дитини з ООП до навчання, ставлення інших дітей до дітей з ООП, вивчення життєвої перспективи, профорієнтації.

Анкетування як метод дослідження дозволяє, вчителю одночасно отримати багато інформації про актуальні питання. Наприклад, потрібно знати, які трудові доручення діти мають, який їхній характер (разові, постійні) та ін. Аналізуючи анкети, узагальнюючи їх, вчитель може зробити висновок про те, як вирішується питання виховання дітей в сім'ях, порівняти отримані дані з даними попередніх років. побачити тенденцію розвитку.

Твори як метод вивчення вчитель застосовує в тих випадках, коли бажає отримати детальні, розширені, повні уявлення про окремі життєві ситуації. Для цього можна попросити батьків написати невеликий твір-есе тему: «Майбутнє моєї дитини ?» або «Яким би я хотіла бачити свою доньку..». Твори можна доручати і дітям: «Як я відпочивав влітку», «Як ми проводимо вихідні дні», «Наш улюблений фільм» та ін.

Метод узагальнення незалежних характеристик використовується вчителем тоді, коли необхідно отримати найбільш повні уявлення про сім'ю, рівні її духовного розвитку, дати їй диференціальну характеристику. Для цього вчитель спілкується з батьками та найближчим оточенням дитини з ООП, з представниками громадських організацій, де батьки працюють, членами батьківського комітету класу. Узагальнені відомості допоможуть вчителю більш ґрунтовно оцінити статус сім'ї та її вплив на виховання школярів. Але цим методом треба користуватися дуже обережно, тактовно. Оскільки сюди причетними є найближче оточення дитини.

Вважаємо, що організація педагогічної просвіти батьків повинна включати три основні напрямки роботи:

- 1) просвітницький – навчання сучасних батьків бачити і розуміти зміни, що відбуваються з дітьми, які мають ООП зараз та у перспективі;
- 2) консультативний – спільний пошук методів і форм ефективної взаємодії з дитиною в процесі оволодіння нею суспільно значимими самостійними і академічними навичками;

3) комунікативний – збагачення життя сучасної сім'ї позитивними емоційними враженнями, культурними сімейними відносинами.

Отже, зміст і пропоновані форми роботи мають сприяти виробленню критичного ставлення до особистої діяльності педагогічного спрямування в сім'ї, вдосконаленню вміння аналізувати конкретні педагогічні ситуації, які трапляються з дітьми з ООП, знаходити правильні рішення, а також дати змогу батькам сформулювати свою позицію як вихователів і окреслити стратегію роботи з дитиною, відповідно їх очікувань. У процесі навчання батьків доцільно частіше спиратися на їхній власний позитивний досвід, використовувати активні та інтерактивні форми навчальної взаємодії, здійснювати педагогічний аналіз окремих випадків і ситуацій виховання дитини в сім'ї, її поведінці і діяльності. Розкриваючи особливості тієї чи іншої форми педагогічної просвіти батьків, слід зазначити, що будь-яка форма співпраці з батьками повинна мати зворотній зв'язок – педагог має відслідковувати як впливає педагогічна просвіта батьків дітей з ООП на формування педагогічних компетенцій батьків.

3.2. Результати формувального експерименту

Успішна педагогічна просвіта батьків дітей з ООП багато в чому залежить від характеру тих стосунків, які складаються між учителем і батьками. Основою таких взаємовідносин повинні стати позитивні, теплі контакти. Для цього педагог повинен володіти високо розвинутим почуттям відповідальності перед батьками за навчання і майбутнє їх дітей, бути дуже емпатійною особистістю, стати радником, другом, довіреною особою кожної сім'ї, уміти зберігати відомі йому сімейні таємниці, не ображати батьків нетактовною оцінкою досягнень дитини [57].

Методика формувального експерименту включала ті ж завдання, що й на констатувальному етапі. Формувальний експеримент здійснювався на базі

КУ «Сумський навчально-виховний комплекс № 16 імені О. Братушки «Загальноосвітня школа I-III ст. – дошкільний навчальний заклад» Сумської міської ради.

Для визначення результативності формувального експерименту нами був використаний той же самий інструментарій.

Батьків дітей з ООП ми поділили на дві групи. У дослідженні брали участь 8 сімей батьків дітей експериментальної групи і 8 сімей батьків дітей контрольної групи. Всього експериментом було охоплено 16 сімей батьків дітей з ООП.

Перше питання стосувалося вивчення проблем сімей, які виховують дітей з ООП після проведеної дослідно-експериментальної роботи (табл.3.1.).

Таблиця 3.1.

**Вивчення проблем сімей, які виховують дітей з ООП
на формувальному етапі**

№	Проблеми	Часто %		Іноді %		Зрідка %		Ніколи %	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1	Фінансові труднощі	67	69	15	13	13	15	5	3
2	Особливі освітні потреби дитини	60	92	20	1	10	7	10	1
3	Конфлікти у родині із-за нерозуміння клінічних проявів дитини	54	80	14	10	23	4	9	6
4	Ваша дитина проявляє агресію вдома і в закладі	30	45	27	15	21	18	22	9
5	Дуже часто погано себе	46	59	27	18	16	18	11	5

	почуває								
6	Має труднощі у навчанні	70	100	11	-	14	-	5	-
7	Прагне на вулицю	24	32	19	32	28	17	29	21

Проаналізуємо отримані результати.

Одразу зауважимо, що відбулися покращання за всіма показниками. Якщо на констатувальному етапі експерименту батьки, які виховують дітей з ООП на перше місце ставили проблеми труднощів у навчанні (100 %), то зараз вони ніби і залишились, але знизились. Було 100%, а стало 70%. А це означає, що батьки вже можуть самостійно допомогти власній дитині у навчанні. Цьому сприяло використання різномантних форм педагогічної просвіти: тематичні батьківські збори «Особлива дитина – шляхи подолання труднощів», ділова гра «Допоможіть дитині розвиватися».

На другому місці визначаємо особливі освітні потреби дітей. На констатувальному етапі експерименту ці проблеми складали 92%, а після проведеної дослідно-експериментальної роботи частота проявів склала 60%. Це свідчить про те, батьки усвідомили власну проблему завдяки групових форм організації педагогічної просвіти, зокрема конференції «Дитина з ООП і суспільство», диспуту-роздуму «ООП – не вирок».

На третьому місці (84%) стояли проблеми конфліктів у родині із-за нерозуміння клінічних проявів дитини, тепер результат знизився і ми отримали частоту 54 %. Цьому сприяло проведення години запитань і відповідей «Наші діти – шляхи вирішення проблем», та індивідуальної консультації «Коли важко на душі».

На четвертому місці знаходяться фінансові труднощі (69%). Звичайно заклад не може вирішити цих питань, але із-за відсутності фінансів батьки не можуть звернутися вчасно до команди фахівців, які б надали їм відповідні консультативні та освітні послуги, і, можливо б у певній мірі забезпечили психоемоційний комфорт. На жаль, але відсотки суттєво не змінилися. Було

69%, а стало 67%, бо форми педагогічної просвіти батьків дітей з ООП не можуть вплинути на фінансовий стан.

На п'ятому місці знаходиться самопочуття дитини з особливими освітніми потребами (59%). Батьки скаржились, що дитина дуже часто погано себе почуває. Дійсно стан дитини, є для батьків важливою проблемою, із-за якої вони відчують постійний дистрес. Як не дивно, це ми маємо констатувати, зменшення прояву у експериментальній групі на відміну від контрольної. КГ складає 59%, а ЕГ 46%. Це пояснюється більш адекватним розумінням батьками проявів особливих освітніх потреб дітей і надання правильної педагогічної допомоги вдома, що призводить до створення психологічно комфортного середовища і усуває невротичні прояви, які і спостерігались до проведення дослідно-експериментальної роботи. Цьому сприяли батьківський лекторій «Профілактика дитячих неврозів», та ділова гра «Не стукайте молотком по піаніно».

Шосте місце посідали прояви агресії в закладі і вдома (45%). І ці прояви змінилися і стали в ЕГ 30%. Дуже ефективними у цьому аспекті виявилися серія індивідуальних тематичних консультацій «Порушення поведінки і її корекція».

І на останньому місці, прагнення дитини на вулицю змінилося з КГ 32% до 24% у ЕГ. Ці зміни пояснюються проведенням тренінгів «Комунікації батьків і дітей з ООП» та «Навчання батьків взаємодії з дитиною».

Нас також цікавила, як змінилась самосвідомість батьків дітей з ООП після проведення дослідно-експериментальної роботи. Відповіді узагальнимо у вигляді таблиці (див. табл.3.2.)

Таблиця 3.2.

**Вивчення самосвідомості батьків дітей з ООП
на формувальному етапі**

№	Показники	Результат	
		КГ	ЕГ
2	Практично все	50 %	79 %
3	Є те, на що я можу вплинути	32 %	21%
	Практично нічого.	18 %	0 %

Отримані результати нас дуже вразили. Приємно відзначити, що порівняно з констатувальним етапом, на якому половина (50 %) респондентів брали на себе відповідальність у виникненні власних проблем з дітьми, які мають ООП, тепер 79 % усвідомлюють власні проблеми, і відсутність тих респондентів, які практично ні на що не впливають. Це обумовлено груповими і індивідуальними формами організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП.

Як же змінилися очікування батьків стосовно життєвої перспективи їх дітей? Порівняємо отримані результати після проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Таблиця 3.3.

**Вивчення особистісних якостей дітей з ООП
на формувальному етапі**

№	Показники	%	
		КГ	ЕГ
1	Доброта, терпимість	10%	10 %
2	Ініціативність	18 %	4 %
3	Чесність, правдивість	3 %	5 %

4	Належний рівень культури	12 %	15%
5	Не боятись оточення	19 %	22 %
6	Відповідальність за себе, за інших	12 %	14%
7	Вміти самотійно жити	26 %	30 %

Звернемося до аналізу результатів порівняно з констатувальним етапом.

На перше місце на констатувальному етапі батьки дітей з ООП ставили вміння самотійно жити (26 %), а на формувальному зріс до 30%. Це пов'язано з тим, що з батьками був проведений семінар-практикум «Самотійність понад усе».

Цікавими виявилися результати показників «не боятись оточення» і «ініціативність». На констатувальному етапі цей показник був (19%) , а на формувальному став 22%, а ось «ініціативність» (18 %) зменшилась до 4%. Це говорить про те, що батьки дітей з ООП переглянули власні погляди на життєво важливі особистісні якості у результаті проведеної роботи.

Також зросли показники «належний рівень культури» з 12 % до 15% відповідальність за себе, за інших з 12 % до 14%. .

Доброта і терпимість залишились на одному місці 10%.

Педагогічна просвіта просто неможлива без вивчення актуальних наболілих питань батьків дітей з ООП, на які вони акцентують увагу у перспективі дітей. Часто ці питання є дуже болючими і не завжди батьки можуть їх висловити уголос. Порівняємо отримані результати. На запропоновані питання всі респонденти дали відповідь (табл 3.4).

**Вивчення питань педагогічної просвіти батьків дітей з ООП
на формувальному етапі**

№	Показники	%	
		КГ	ЕГ
1	Як допомогти дитині з навчанням	20%	12%
2	Як зробити, щоб дитина не була агресивною	14%	14%
3	Як зробити, щоб дитина доглядала самостійно за собою	17%	15%
4	Як привчити дитину бути відповідальною	14%	20%
5	Як зробити, щоб дитина мала стійкі позитивні уподобання	10%	15%
6	Як навчити дитину користуватися комп'ютером	11%	11%
7	Як можна разом вчити іноземну мову	14%	13%

Отже, здійснено аналіз отриманих результатів.

Як бачимо, відбулися позитивні зміни у експериментальній групі, порівняно з контрольною. Проаналізуємо кожен показник окремо.

Показник «Як допомогти дитині з навчанням» знизився з 20% у КГ та відповідно 12% у ЕГ. Це наводить нас на думку, що в результаті проведення індивідуальних консультацій та години запитань і відповідей батьки уявили реальні можливості дитини, і питання навчання для них не стало таким болючим. Вони дізналися як можна допомогти власній дитині.

Показник «Як зробити, щоб дитина не була агресивною» навпаки збільшився у КГ 14%, а в ЕГ 19%. Це вказує на те, що батьки з КГ агресію вважають за дитячі пустощі, а батьки з ЕГ тепер до цього ставляться більш відповідально.

Показник «Як зробити, щоб дитина доглядала самостійно за собою» теж змінився. У КГ становить 17%, а у ЕГ 19%. Таке збільшення свідчить про те, що батьки звернули на нього увагу.

Показник «Як зробити, щоб дитина мала стійкі позитивні уподобання» у КГ становить 10%, а у ЕГ- 15%. Обґрунтування такеж саме, як і в попередніх показниках.

На одному місці залишились показники «Як навчити дитину користуватися комп'ютером» 11% та «Як можна разом вчити іноземну мову» 13% відповідно.

Такі результати дослідно-експериментальної роботи говорять про те, що організація педагогічної просвіти позитивно вплинула на розуміння батьками ключових проблем власних дітей. Окремо слід відмітити проведення семінару-практикуму «Самостійність понад усе», години запитань і відповідей «Формування адекватних очікувань у батьків про можливості дітей», батьківського тренінгу «Навчання взаємодії з власною дитиною».

Батьки дітей з ООП стали більш активними і компетентними у вихованні своїх дітей. Перестали чекати, що зтось прийде і зроби це за них, перестали гаяти час.

Інформація є завжди важливою зброєю у житті. І від того наскільки вона буде достовірною, залежить якість життя людини. З цією метою ми вивчали бажані джерела отримання інформації стосовно правильного виховання дітей з ООП у сім'ї. Звернемося до таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

**Джерела отримання інформації стосовно дітей з ООП
на формувальному етапі**

№	Джерела інформації	Результат	
		КГ	ЕГ
1	Самостійно	13%	38%
2	У фахівця, консультанта, запрошеного до закладу загальної середньої освіти	22%	23%
3	На батьківських зборах у закладі загальної середньої освіти	19%	25%
4	Спілкуючись у соціальних мережах на форумах	10 %	14%
5	Перегляд телевізійних програм	36%	0%

Таким чином, можемо констатувати, що наших респондентів зросла самосвідомість і вони почали проявляти активність та самостійність. Покращилися усі показники, зокрема батьки почали самостійно шукати інформацію 38% у ЕГ та 13% у КГ, а не чекати цього від закладу загальної середньої освіти, почали активніше відвідувати батьківські збори 25% у ЕГ та 19% у КГ, бо вони стали цікавими і почали більше спілкуватися у соціальних мережах.

На нашу думку, цьому сприяли і відвідування батьків вдома, диспути-роздуми і батьківські лекторії.

Дуже втішні ми отримали результати стосовно прояву хвилювання батьків дітей з ООП за майбутнє їх дітей.

Таблиця 3.6.

**Хвилювання батьків дітей з ООП
на формувальному етапі**

№	Показники	Результат	
		КГ	ЕГ
1	Завжди	50%	42%
2	Часто	33%	21%
3	Іноді	12%	12%
4	Рідко	5%	16%
5	Ніколи	0%	9%

Отже, як бачимо частота прояві хвилювань вражає. Хоча вони і не зникли, що є закономірним, але батьки дітей з ООП вже не знаходяться під страшною напругою. Навіть з'явилися ті батьки, які перестали хвилюватися і стали більш впевнені у собі 42% у ЕГ та 50% у КГ. Зменшилась частота напруги 21% у ЕГ та 33% у КГ. Цьому сприяло проведення конференції «Роль сім'ї у корекції дитини з ООП», батьківської лекторії «Особливості психофізичного розвитку дітей з ООП» із запрошенням психолога, лікаря-психіатра, корекційного педагога.

Також нам було цікаво визначити зміни ставлення до закладу загальної середньої освіти. Результати представлені у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

**Уподобання закладу
на формувальному етапі**

№	Показник	Прояв показника	
		КГ	ЕГ
1	Так	56%	89%
2	Ні	14%	0%
3	Не зовсім	30%	11%

Як бачимо, проведена дослідно-експериментальна робота позитивно відобразилась на ставленні до закладу. Всі запропоновані форми організації педагогічної просвіти сприяли тому, що у батьків збільшилась довіра до закладу, і, відповідно до запропонованих форм і методів педагогічної просвіти.

Це не могло не відобразитись на відвідуванні батьківських зборів (табл.3.8)

Таблиця 3.8.

**Відвідування батьківських зборів
на формувальному етапі**

№	Показник	Прояв показника	
		КГ	ЕГ
1	Завжди або майже завжди	76%	91%
2	Рідко	19%	8%
3	Ніколи	5%	1%

Таким чином, ми можемо констатувати, що майже всі батьків ЕГ відвідували батьківські збори і лише незначний відсоток 8% відвідували рідко, в 1% так і не стали відвідувати. Це нашою хвилює нас на думку, що це ті батьки, які є неблагополучними у соціальному плані. У КГ переважна більшість відвідує, але ті, які відвідують рідко становлять 19%, а ті, що взагалі не відвідують мають 5%.

І останнє ми перевірили, як наша дослідно-експериментальна робота вплинула на єдність підходів до дитини у сім'ї і закладі загальної середньої освіти (табл. 3.9)

Єдність підходів до дитини у сім'ї і закладі загальної середньої освіти
на формувальному етапі

№	Показник	Прояв показника	
		КГ	ЕГ
1	Так	69 %	97 %
2	Ні	31%	3 %

Проаналізуємо отримані результати. Єдність підходів до дитини у сім'ї і закладі загальної середньої освіти у респондентів ЕГ становить 97%, а у КГ становить 69%. Таким чином ми констатуємо суттєву різницю у результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи. Організація педагогічної просвіти батьків дітей з ООП була широкомасштабною і ґрунтовною водночас. Будемо сподіватися, що наша робота не пройшла даремно, і допомогла батькам краще зрозуміти власних дітей і їх проблеми.

Проведене дослідно-експериментальна робота дала свої позитивні результати:

- діти з ООП стали відчувати власну безпеку і захищеність як вдома, так і в закладі;
- покращились стосунки у закладі і родині; батьки почали краще усвідомлювати власну батьківську відповідальність, а не перекладати на інших;
- батьки почали оптимістично дивитись у майбутнє, усвідомили можливість позитивного вирішення батьківських і сімейних проблем;
- батьки відчули смак життя;
- батьки стали більш згуртованими і позитивними.

Узагальнюючи отримані результати формувального експерименту, відзначимо, що організація педагогічної просвіти батьків дітей з ООП була ефективною. Це спостерігалось у подоланні основних проблем сімей, які

виховують дітей з ООП, підвищенні самосвідомості батьків, кращому розумінні перспективи власних дітей, зниженню хвилювань та у встановленні єдності підходів до дитини у сім'ї та закладі загальної середньої освіти.

Висновки до третього розділу

Ефективність організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП залежить від того, яку позицію займуть батьки дітей у взаємодії з закладом загальної середньої освіти. Якщо вони будуть розглядатися в якості суб'єкта цілісного освітнього процесу, то робота буде ефективною.

У дослідженні визначено основні форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП, що поділяються на групові та індивідуальні.

До групових форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП належать: батьківські збори, круглі столи, ділові ігри, конференції з обміну досвідом, тематичної дискусії, відкриті заняття, дні відкритих дверей для батьків, вечори запитань і відповідей.

До індивідуальних форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП належать: бесіди з батьками, відвідування дитини вдома, підбір спеціальної літератури, включення батьків до спільної зі школою діяльності, електронне листування, зустрічі з батьками, індивідуальні тематичні консультації.

Шляхом формувального експерименту доведена ефективність запропонованої організація педагогічної просвіти батьків дітей з ООП. Цьому сприяло проведення батьківських університетів, батьківських рингів, тренінгів, конференцій, лекторіїв, індивідуальних тематичних консультацій, диспут-роздумів та інших форм.

Наш експеримент допоміг батькам краще розуміти індивідуальні особливості дітей з ООП, сприяв подоланню негативних проявів в поведінці та формуванні цінних життєвих якостей самостійного життя у суспільстві.

Адже, від того наскільки тісно взаємодіють заклад і сім'я залежить і ефективність виховання дитини.

ВИСНОВКИ

Педагогічна просвіта є однією з традиційних форм взаємодії педагогів, закладів освіти і батьків. Вона завжди спрямована на вільний розвиток свідомості батьків способом передачі як педагогічних, психологічних знань, так і досвіду гуманних відносин у родині та суспільстві.

Проведене дослідження дає підстави до таких висновків.

Педагогічна просвіта – одна з традиційних форм взаємодії педагогів, закладів освіти та батьків (розділ методики роботи з батьками), навчання батьків. Педагогічна просвіта завжди спрямована на вільний розвиток батьків, передачі їм як педагогічних знань, так и досвіду гуманних відносин. Описано такі принципи педагогічної просвіти батьків: гуманістичний характер взаємин педагога і батьків та батьків і дитини; всі учасники є рівноправними суб'єктами спільної діяльності, індивідуальний підхід; просвіта повинна організовуватись з урахуванням морально-психологічного клімату сім'ї та конкретної соціальної ситуації; принцип диференціації педагогічної просвіти залежно від типу сім'ї.

Описано, що особливості педагогічної просвіти батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами полягають у наступому: педагог сам повинен не лише володіти відповідним запасом знань про особливості сімейного виховання у конкретній родині, але й уміти донести ці знання в доступній, делікатній формі, враховуючи при цьому настрій і позицію батьків; взаємодія вчителя та батьків при організації педагогічної просвіти полягає і в тому, що обидва суб'єкта процесу рівноправно впливають на дитину, але батьки в даному випадку виступають в ролі учнів, адже на них здійснюється цілеспрямований вплив і вони є менш компетентними в питаннях педагогічної діяльності. Педагогічна просвіта батьків, які виховують особливих дітей вимагає від педагога певних компетенцій: добре бачити життєву перспективу розвитку кожної дитини з особливими освітніми

потребами і допомогти родині намітити шляхи її здійснення; встановити добрі взаємини з сім'єю учня та вміти підтримувати ділові контакти з батьками з урахуванням їх віку та індивідуальних відмінностей; з урахуванням конкретних умов життя кожної родини допомогти батькам вибрати правильні шляхи і засоби для досягнення поставленої мети; спланувати роботу з батьками учнів та скласти план роботи з сім'єю на основі вивчення рівня вихованості учнів свого класу; бачити в батьках своїх помічників, вміти мобілізувати їх на допомогу вчителю в школі; підтримувати авторитет батьків в сім'ї, надавати їй допомогу в духовному збагаченні і зміцненні її моральних засад, в ефективному впливі батьків на дітей; підготувати і провести батьківські збори.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що основна проблема, яку хочуть подолати батьки - це проблема з навчанням (23 %). Далі йде проблема самостійності (16%) та подолання агресивності (16%). Дуже прикро, але знайшлися такі батьки, які на одному рівні поставили вміння дитини з ООП користуватися комп'ютером та вивчення іноземної мови (15%). І нарешті, вміння дитини бути відповідальною (6 %) та наявність стійких уподобань отримали (9 %). Ми можемо констатувати, що більшість відвідують збори 13 осіб (81,25%) і, відповідно, знаходять для себе щось цікаве, але є такі респонденти, які відвідують рідко 3 особи (18,75%). Більшість позитивних відповідей: 11 осіб (68,75%). І наявність негативних відповідей 5 осіб (31,25%) свідчить про педагогічний пошук нових форм і засобів взаємодії між сім'єю і батьками дітей з ООП.

Розроблено форми і методи по організації педагогічної просвіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами. До групових форм організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП належать: батьківські збори, круглі столи, ділові ігри, конференції з обміну досвідом, тематичної дискусії, відкриті заняття, дні відкритих дверей для батьків, вечори запитань і відповідей. До індивідуальних форми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП належать: бесіди з батьками, відвідування дитини вдома,

підбір спеціальної літератури, включення батьків до спільної зі школою діяльності, електронне листування, зустрічі з батьками, індивідуальні тематичні консультації. Основними методами є бесіди, інтерв'ю, анкетування.

Результати формувального експерименту засвідчили покращання педагогічної просвіти у експериментальній групі респондентів, на відміну від контрольної групи. Одразу зауважимо, що відбулися покращання за всіма показниками. Якщо на констатувальному етапі експерименту батьки, які виховують дітей з ООП на перше місце ставили проблеми труднощів у навчанні (100 %), то зараз вони ніби і залишились, але знизились. Було 100%, а стало 70%. На другому місці визначаємо особливі освітні потреби дітей. На констатувальному етапі експерименту ці проблеми складали 92%, а після проведеної дослідно-експериментальної роботи частота проявів склала 60%. На третьому місці (84%) стояли проблеми конфліктів у родині із-за нерозуміння клінічних проявів дитини, тепер результат знизився і ми отримали частоту 54 %. На четвертому місці знаходяться фінансові труднощі (69%). Було 69%, а стало 67%, бо форми педагогічної просвіти батьків дітей з ООП не можуть вплинути на фінансовий стан. На п'ятому місці знаходиться самопочуття дитини з особливими освітніми потребами (59%). Як не дивно, це ми маємо констатувати, зменшення прояву у експериментальній групі на відміну від контрольної. КГ складає 59%, а ЕГ 46%. Шосте місце посідали прояви агресії в закладі і вдома (45%). І ці прояви змінилися і стали в ЕГ 30%. І на останньому місці, прагнення дитини на вулицю змінилося з КГ 32% до 24% у ЕГ. Цікавими виявилися результати показників «не боятись оточення» і «ініціативність». На констатувальному етапі цей показник був (19%) , а на формувальному став 22%, а ось «ініціативність» (18 %) зменшилась до 4%. Також зросли показники «належний рівень культури» з 12 % до 15% відповідальність за себе, за інших з 12 % до 14%. Доброта і терпимість залишились на одному місці 10%. Показник «Як допомогти дитині з навчанням» знизився з 20% у КГ та

відповідно 12% у ЕГ. Показник «Як зробити, щоб дитина не була агресивною» навпаки збільшився у КГ 14%, а в ЕГ 19%. Показник «Як зробити, щоб дитина доглядала самостійно за собою» теж змінився. У КГ становить 17%, а у ЕГ 19%. Показник «Як зробити, щоб дитина мала стійкі позитивні уподобання» у КГ становить 10%, а у ЕГ- 15%. На одному місці залишилися показники «Як навчити дитину користуватися комп'ютером» 11% та «Як можна разом вчити іноземну мову» 13% відповідно. Єдність підходів до дитини у сім'ї і закладі загальної середньої освіти у респондентів ЕГ становить 97%, а у КГ становить 69%. Таким чином ми констатуємо суттєву різницю у результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи. Організація педагогічної просвіти батьків дітей з ООП була широкомасштабною і ґрунтовною водночас. Будемо сподіватися, що наша робота не пройшла даремно, і допомогла батькам краще зрозуміти власних дітей і їх проблеми.

Досягнення цих результатів свідчить про ефективність запропонованої системи.

Проведене дослідження не вирішує проблеми організації педагогічної просвіти батьків дітей з ООП, на окрему увагу заслуговує організація педагогічної просвіти батьків дітей з порушенням інтелекту, з сенсорними порушеннями окремо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова А. В. Изучение стереотипов отношения к умственно отсталому ребенку учителей и родителей. *Дефектология*. 2000. № 2. С. 38–41.
2. Акопян Л. Програма взаємодії з родиною. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. К., 2009. №11. С. 4–16.
3. Алексеєнко Т.Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання: дис. д-ра пед. наук : 13.00.07. ІПВ НАПН України. К., 2017. 573 с.
4. Аркин Е. А. Ребенок в дошкольные годы (в двухчастях) М.: Издательство «Просвещение», 1968. 445 с.
5. Балл Г.О. Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: кн. для вчителя / за ред. Г.О.Балла. К.: ІЗМН, 1997. 136 с.
6. Балан В., Бортэ Л., Бонтарь В. Инклюзивное образование : учебное пособие. Кишиневу, 2017. 308 с.
7. Балл Г.А., Бургин М.С. Анализ психологического воздействия и его педагогическое значение. *Вопросы психологии*. 1994. № 4. С. 56–66.
8. Батьківство в радість: тренінговий курс з формування батьківської компетентності : програма «Родина для дитини» в Україні. К. : Фенікс, 2009. 360 с.
9. Безрукова А. Сутність, складові та формування педагогічної культури батьків. *Молодь і ринок*. 2016. № 2. С. 122–126.
10. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 344 с.
11. Бодалев А.А. Столин В.В. Аванесов В.С. Общая психодиагностика. М.: Владос, 2010. 264с.
12. Болтівець С.І. Психогігієнічні норми особистісного розвитку учнів: мовленнєвий аспект. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Зб.

- наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. К.: 2003. Т. 5. Ч. 4. С. 57–69.
13. Буянов М. И. Ребенок из неблагополучной семьи: записки детского психиатра. М.: Просвещение, 1988. С. 53–54.
 14. Гецько С. І. Взаємодія дитячого садка з батьками дітей з особливими потребами. Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в навчальних закладах: збірник наукових праць. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Випуск 1 (44) 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ozfm/2011_44/getsco.pdf
 15. Головнева Н.А., Домашенко А.С. Работа с родителями как важнейшее направление деятельности образовательной организации в современном социуме. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 4. С.23–27
 16. Горностай П.П. Рольова компетентність і адаптивність особистості : практико-зорієнтов. посібн. К.: 1999. С. 116–123.
 17. Грицкова Ю.В Основні форми просвітницької роботи з батьками у другій половині ХХ сторіччя. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. К.: Вип. 12. С. 49–53.
 18. Гросс-Лю Кристина. Родители без границ: секреты воспитания со всего мира. М. : Синдбад, 2014. 366 с.
 19. Гуменюк А. В. Взаємодія батьків та вчителів на шляху формування в дітей з особливими освітніми потребами готовності до життя в соціумі. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ*: матеріали наук.-практ. конф. URL: <http://conf.zippo.net.ua/?p=117> (дата звернення: 01.05.2020).
 20. Гурнік Л. Використання традиційних та нетрадиційних форм взаємодії із батьками дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Вісник кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти*. Рівне, 2014. С. 4–23.

21. Диагностика семьи. Методики и тесты : учебное пособие по психологии семейных отношений / под ред. Д.Я. Райгородского. Самара: Изд. Дом БАХРАХ-М, 2004. 736 с.
22. Добряков И.В. Защирина О.В. Психология семьи и больной ребенок: хрестоматия. СПб.: Речь, 2007. 400 с.
23. Довженко Т. О. Організація педагогічної просвіти батьків молодших школярів у сучасних умовах. *Теорія та методика навчання та виховання*. Київ, 2017. С. 48 – 57.
24. Довженко Т. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації педагогічної просвіти батьків: монографія, Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. 389 с.
25. European Association for the Education of Adults. URL: <http://www.eaea.org>.
26. Закусило О. Ю. Прикладні аспекти соціальної роботи з сім'ями, що мають дітей з особливими потребами. *Сучасні проблеми навчання, виховання та інклюзії людей з особливими потребами*. Львів, 2016. С. 76–82.
27. Каптерев П.Ф. О семейном воспитании: учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / сост. и авт. коммент. И.Н. Андреева. М.: Издательский центр «Академия», 2000. С. 5–41.
28. Каптерев П.Ф. Педагогический процесс. Избр. пед. соч. / под ред. А.М. Арсеньева. М.: Педагогика, 1982. С. 163–231.
29. Кириченко В., Ковганич Г. Партнерство закладу освіти та сім'ї. *Психолог*. 2019. № 8 (656), С. 4–13.
30. Кондрацька Н.М., Клепач М.М., Шабловська А.Р. Психолого-педагогічна просвіта як фактор розвитку педагогічної культури батьків. *Технології навчання*. 2015. №14. С. 65–72.
31. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина». *Інститут інноваційних технологій і змісту освіти*

Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Київ, 2012. 13 с.

32. Кузьмінська Ю. Ян Амос Коменський – основоположник нової прогресивної педагогічної системи, великий гуманіст і мислитель. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2. С. 34–40.
33. Кузьмінський А.І. Педагогіка родинного виховання: навч. посіб. / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання, 2006. 324 с.
34. Колупаєва А. А., Наконечна Л. М. Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків : Ранок, 2018. 56 с.
35. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: навчально-методичний посібник. Київ, 2010. 96 с.
36. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія К. : Самміт-Книга, 2009. 440с.
37. Колупаєва А. А. Інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір як напрям гуманізації системи освіти. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні. К.: Крок за кроком. 2007. С. 14–20.
38. Колупаєва А. А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 10–18.
39. Лаппо В. В. Основи етнопедагогіки: навчальний посібник. Івано-Франківськ : Плай, 2012. 313 с.
40. Лемко Г.І. Спілкування як принцип взаємодії батьків і дітей. URL: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2009/Pedagogica/39692.doc.htm
41. Ліщук В.С. Школа сімейного виховання: посіб. для батьків дошкільників та соц. педагогів / Під заг. ред. Г.М. Лактіонової та ін. К.: ВКТФ «Кобза», 2002. 107 с.
42. Лопатина О.О. Родинне виховання: 32 уроки доброти. Харків : Основа, 2007. 156 с.

43. Лесгафт С.Л. Семейное воспитание и его значение. Москва, 1956. 441с.
44. Любчак Л.В. Родинна педагогіка: курс лекцій: посібник. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2012. 150 с.
45. Макаренко А. С. Книга для родителей : учеб. пособ. М. : Педагогика, 1981. 300 с.
46. Методичні рекомендації по роботі з батьками. 2019. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-po-roboti-z-batkami-28043.html>
47. Мастюкова Е. М., Московкина А. Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.И.Селиверстова. М.:Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 408 с.
48. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.
49. Мистецтво ефективного спілкування з дитиною: тренінг з батьками. URL: <https://docs.google.com/document/edit?hgd=1&id=1f6NSHgqyL6y5my6KNE0abNrdgqfCTGl9pR1eR5LRIys>
50. Михайлюк І.В. Діалогічна компетентність як невід'ємна складова професійної компетентності психолога. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Сер.: Психологічні науки. 2013. Т. 2, Вип. 11. С. 202–207.
51. Нагула О. Л. Батьківська компетентність як чинник психічного розвитку дитини. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 5. С.45–47
52. Налагодження партнерських стосунків з родинами. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління* : навчально-методичний посібник / С. М. Єфімова та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/iearticles/93/> (дата звернення: 02.05.2020).

53. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник інклюзивної освіти. /Укл. Савчук Л. А / Рівне: РОІППО, 2013. 53 с.
54. Петренко С. М. Взаємодія з сім'ями вихованців з особливими освітніми потребами / С. М. Петренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitppt.com.ua/vihovna-robota/vzaemodiya-z-simyami-vihovanciv-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami.html>.
55. Паскевська Ю.А., Щербина Д.В. Педагогічні засади організації просвіти батьків у загальноосвітніх, позашкільних закладах: методичні рекомендації. К. : ІООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 105 с.
56. Прядко Л. О. На допомогу педагогу загальноосвітнього навчального закладу: метод. посіб. Суми : РВВ СОІППО. 2015. 62 с.
57. Пузанов Б.И. Коррекционная педагогика: основы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии: учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб, заведений. М.: Издательский центр «Академия», 1998. 144с.
58. Сагдуллаев А. А. О проблемах отношений в семьях, имеющих детей с отклонениями в развитии. *Дефектология*. 1996. № 5. С. 75-79.
59. Сухомлинский В. А. Родительская педагогика. К. : Радянська школа, 1978. 376 с.
60. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підруч. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Ч. 1. 238 с.
61. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Вибрані твори. Т. 5. К.: Рад. школа, 1977. С. 410–414.
62. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Вибрані твори: Т. 1. К.: Рад. школа, 1976. С. 405–637.
63. Сухомлинський В. О. Ми продовжуємо себе в дітях Вибрані твори: Т. 5. – К.: Рад. школа, 1977. С. 578–584.

64. Сухомлинський В. О. Мікроклімат вашого дому. Т. 5. К.: Рад. школа, 1977. С. 385–418.
65. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа Вибрані твори: Т. 4. К.: Рад. школа, 1977. С. 7–39.
66. Телюк В. В. Активні форми співпраці школи і батьків для підвищення якості освіти. *Соціально-педагогічні умови співпраці навчального закладу з батьками як фактор підвищення якості освіти* : матеріали Інтернет-семінару. Львів, 2016. С. 217–229.
67. Тингей-Михаэлис К. Дети с недостатками развития: Книга в помощь родителям М.: Педагогика, 1988. С. 148–152.
68. Ткачева В. В. К вопросу о создании системы психолого-педагогической помощи семье, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии. *Дефектология*. 1999. № 3. С. 30–36.
69. Удалова А.С. Социальное партнерство семьи и школы. *Народное образование*. 2014. № 3. С. 35–37
70. Ушинський К. Д. Про сімейне виховання. К. : Радянська школа, 1974. 151 с.
71. Федяєва В.Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX-XX століття). Херсон : РІПО, 2010. 347 с.
72. Форми і методи педагогічної активізації батьків / за ред. Царик Л.П. К., 2012. 64 с.
73. Хайсарова Г.М. Роль педагогической культуры родителей в гендерном воспитании детей. *Педагогика*. 2014. № 1. С. 54–59.
74. Холодкова О.Г., Кабанченко Е.А. Особенности психологической компетентности родителей и подростков. *Мир науки, культуры, образования*. 2018. № 4 (71). С. 358–361.
75. Хрусталькова Н.А. Как стать педагогически компетентным родителем? учеб. пособ. Пенза, 2008. 75 с.
76. Цебрикова М.К. Личность ребенка. *Воспитание и обучение*. 1977 № 1

77. Цуркан Т. Г. Організація педагогічної просвіти батьків в умовах сучасної школи. *Міжнародний науковий форум: Соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. К., 2011. Вип. 16. С. 208 – 212.
78. Чарова О. Б., Савина Е. А. Особенности материнского отношения к ребенку с интеллектуальным недоразвитием. *Дефектология*. 1999. № 5. С. 34–39.
79. Черкашина І. Індивідуальна робота з батьками (з досвіду роботи Новомиколаївської ЗОШ І-ІІІ ступеня). URL: <https://naurok.com.ua/individualna-robota-z-batkami-z-dosvidu-roboti-83894.html>
80. Чудаєва Н.В. Програма соціально-психологічного тренінгу «Батьки і діти – мистецтво спілкування». Умань: ПП Жовтий, 2013. 78 с.
81. Шахов В. І. Психологічні технології підготовки фахівців соціономних професій. 2015. URL: http://93.183.203.244/xmlui/bitstream/handle/123456789/3813/009_V.I.Shakhov.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
82. Щуркова Н.Е. Прикладная педагогика воспитания. СПб.: Питер, 2005. 366 с.
83. Янолс Л. У. Психиатрия детского и подросткового возраста / Под ред. К. Гиллберга и Л. Хеллгрена. М.: ГЭОТАР-МЕД, 2004. С. 349–350.
84. Яценко Т.С. Активне соціально-психологічне навчання: теорія, процес, практика: навч. посіб. Хмельницький: Вид-во НАПВУ, 2002. 792 с.